

Міністерство освіти і науки України
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра публічного управління, адміністрування та права

Кваліфікаційна робота

на тему: **«УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
В СФЕРІ ТУРИЗМУ»**

Виконала:

студентка академічної групи 202 – мДС
освітньо-професійної програми
«Публічне управління та адміністрування»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 281

«Публічне управління та адміністрування»

_____ К. С. Скрильник

Науковий керівник:

доцент кафедри публічного управління,
адміністрування та права,
к. держ. упр.

_____ О.Г. Діденко

Бібліографічний опис та анотація кваліфікаційної роботи

Бібліографічний опис: Скрильник Катерина Сергіївна. Удосконалення державної політики в сфері туризму. Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування». Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права. Кафедра публічного управління, адміністрування та права. Науковий керівник: Діденко Олег Григорович, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління, адміністрування та права Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Полтава. 2021 рік.

Зміст роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків.

Анотація. У роботі вирішено актуальне наукове завдання обґрунтування вдосконалення державної політики в сфері туризму; систематизовано та узагальнено існуючі підходи у країнах світу щодо створення сучасних систем розвитку туризму. Доведено, що система туризму по всій Україні потребує вдосконалення, зокрема: гармонізації національних стандартів з міжнародними та європейськими стандартами; імплементації законодавства Європейського Союзу для вдосконалення чинного законодавства про туризм з урахуванням досвіду провідних туристичних об'єктів; комплексний розвиток території та доступність туристичних об'єктів. Визначено напрями щодо вдосконалення політики розвитку туризму. На основі вивчення показників туристичної діяльності в Україні та досвіду зарубіжних країн визначено шляхи вдосконалення державної політики у сфері туризму шляхом внесення змін до діючих нормативно-правових актів, формування та продаж національного туристичного продукту.

Ключові слова: система туризму, туристичний продукт, туристичні послуги, в'їзний та виїзний туризм.

Завдання

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ТУРИЗМУ	10
1.1. Теоретичні аспекти визначення змісту та сутності поняття «туризм»	10
1.2. Державне регулювання туризму в Україні.....	20
1.3. Зарубіжний досвід державного регулювання туристичної діяльності.....	30
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	39
2.1. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні.....	39
2.2. Система органів управління, що здійснюють формування політики та регулювання у сфері туризму	49
2.3. Аналіз основних показників туристичної діяльності	67
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ТУРИЗМУ	79
3.1. Перспективні напрями удосконалення державної політики в сфері туризму.....	79
3.2. Імплементация досвіду зарубіжних країн для розвитку туризму	91
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	113

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	117
ДОДАТКИ.....	126

ВСТУП

Туризм в Україні є ключовим сектором економіки, розвиток якого повинен забезпечити відкриття внутрішньої економіки, зміцнення демократії та курс європейської інтеграції країни. На сучасному етапі розвитку держави загальні проблеми, притаманні майже всім сегментам туристичного ринку нашої країни, істотно гальмують розвиток, тому пріоритетним завданням у галузі є розробка стратегії адаптації внутрішнього туристичного бізнесу до встановлених стандартів лідерських країн Європейського Союзу та світу в цілому.

Стратегічною метою розвитку туризму в Україні є створення конкурентоспроможного внутрішнього та міжнародного туристичного продукту на внутрішньому та світовому ринках, розширення внутрішнього та збільшення в'їзного туризму, забезпечення на цій основі комплексного розвитку курортних територій та туристичних центрів шляхом з урахуванням соціальних, економічних інтересів населення, збереження та відновлення природних територій та історико-культурної спадщини.

У багатьох європейських країнах вплив туризму на соціально-економічний розвиток території розглядається через концепцію збалансованого розвитку, яка в результаті формування та реалізації відповідної туристичної політики враховує диверсифікацію зайнятості, охорону навколишнього середовища, охорону природних та культурних ресурсів.

Історична та культурна спадщина, наявність ландшафтів, якість наданих послуг є критеріями оцінки збалансованого туризму. Це найважливіші та ключові показники, які стосуються будь-якої території. Важливим фактором, що сприяє розвитку туризму, є формулювання стратегій територіальної адміністративних одиниць з урахуванням наявних засобів, трудових та матеріальних ресурсів.

Важливим фактором соціально-економічного розвитку території Полтавського краю є ефективна реалізація регіональної політики на основі

принципів рівноваги. Необхідність привернути увагу вчених та практиків до розробки стратегічних орієнтирів розвитку туристичної галузі на регіональному рівні і призвела до вибору теми цієї роботи.

Сьогодні туристична галузь орієнтована на задоволення попиту на туристичні продукти та послуги, працюючи в умовах жорсткої конкуренції, розширюючи національні та міжнародні кордони.

Ефективний розвиток туристичного потенціалу України потребує насамперед вирішення організаційних питань функціонування туристичної галузі. Сталому та стійкому розвитку туризму в Україні перешкоджає низка проблем, які негативно впливають на впровадження туристичного продукту та сучасний розвиток туристичної галузі. Так, до основних належать:

- недостатність державної підтримки та комплексного підходу до позиціонування туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному ринку туристичних послуг;

- відсутність розгалуженої інформаційної системи і рекламного забезпечення діяльності галузі та туристичних представництв за кордоном;

- низька якість обслуговування;

- відсутність розвиненої інфраструктури для розвитку туризму;

- невідповідність більшості туристичних об'єктів міжнародним стандартам;

- відсутність ефективних інструментів маркетингу та єдиної стратегії просування українського туристичного продукту на міжнародному ринку, включаючи туристичні представництва України за кордоном;

- незадовільний стан туристичної, сервісної, соціальної та інформаційної інфраструктури потенційних туристичних зон.

Проблема удосконалення формування розвитку туризму неодноразово була предметом спеціального дослідження українських вчених. Різні аспекти цієї проблеми вивчали, зокрема: А.Ю. Александрова, А.І. Балабанів, І.А. Бланк, С.П. Гаврилук, Я.А. Дубенюк, В.К. Кіптенко, О.О. Любіцева, Є.Л. Файбусович, М.П. Мальська, Ю.А. Шагінов, та інші.

З огляду на актуальність теми, *метою роботи* є дослідження основних напрямків та механізмів удосконалення державної політики у сфері туризму в контексті сучасних механізмів його ефективного функціонування та регулювання.

Виходячи з поставленої мети було сформульовано та реалізовано низку наступних завдань:

1. Розкрити сутність та зміст формування політики розвитку туризму.
2. Дослідити організаційно-правові засади державного регулювання туризму в Україні.
3. Проаналізувати досвід зарубіжних країн у сфері державного регулювання туристичної діяльності.
4. Розкрити систему органів управління, що здійснюють формування політики та регулювання у сфері туризму.
5. Провести аналіз показників туристичної діяльності.
6. Визначити основні проблеми розвитку туризму та механізми їх вирішення.
7. Визначити перспективні напрями удосконалення державної політики в сфері туризму.
8. Запропонувати шляхи впровадження досвіду зарубіжних країн для розвитку туризму.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані із здійсненням туристичної діяльності.

Предметом дослідження є удосконалення державної політики у сфері туристичної діяльності на етапі її формування та впровадження.

Методи дослідження. Методичними засадами кваліфікаційної роботи є положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, які стосуються проблематики розвитку туризму та перспектив розвитку рівня туристичної діяльності на ринку міжнародних послуг. В роботі використано такі конкретні методи дослідження: логічно-теоретичний (при дослідженні особливостей надання туристичних послуг в сучасних умовах та

характеристиці і класифікації туристичного продукту на міжнародному ринку); системного аналізу та аналогії (при проведенні дослідження формування та реалізації туристичного продукту на ринку міжнародних послуг); економіко-статистичного аналізу (при визначенні проблем та недоліків розвитку ринку туристичних послуг в Україні та прогнозування попиту та перспектив розвитку формування продажу комплексного туристичного продукту на ринку туристичних послуг).

Нами проаналізовано нормативно-правові акти та проекти документів, що стосуються реформ, наукові публікації, повідомлення засобів масової інформації, туристичних організацій, тощо.

Результати дослідження полягають у розробленні пропозицій щодо удосконалення формування державної політики в сфері туризму.

Публікації. За темою дослідження опубліковані тези у збірнику матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю «Організаційно-правові аспекти публічного управління» (Полтава, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 29 квітня 2021 року).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ТУРИЗМУ

1.1 Теоретичні аспекти визначення змісту та сутності поняття «туризм»

Туризм є одним з важливих соціально-економічних явищ сучасності, яке підпорядковане об'єктивним законам суспільного розвитку. Туризм, як вид людської діяльності та галузі економіки, активно розвивається, і в майбутньому його значення зростатиме.

Туризм – це різновид рекреації, один із видів активного відпочинку. Він відображає характерну тенденцію сучасності, коли перевага віддається динамічному відпочинку, при якому процес відновлення працездатності поєднується з пізнавальною діяльністю. З економічної точки зору, це особливий вид споживання товарів, послуг, матеріальних та духовних благ, що виділяються в самостійну галузь господарства.

Велика кількість вчених вважає, що туризм є однією з форм міграції населення, що характеризується тимчасовим його переміщенням з одного району країни до іншого, або з однієї країни до іншої, і ця міграція населення не полягає у зміні місця проживання та роботи [66, с.60].

Згідно з стандартною міжнародною класифікацією видів діяльності в туризмі, розробленою Всесвітньою Туристичною Організацією та прийнятою Статистичною комісією ООН у 1993 році, існує класифікація видів туризму за наступними ознаками:

- за напрямом туристичного потоку;
- за метою відпочинку;
- за джерелами фінансування;
- за способом пересування;
- за способами розміщення;

– за кількістю учасників подорожі [66, с. 24].

Виділяють дві форми міжнародного туризму – в'їзний і виїзний, які різняться за напрямком туристського потоку. Один і той самий турист може бути класифікований одночасно як такий, що в'їжджає і такий, що виїжджає залежно від того, відносно якої країни відбувається його переміщення. Внутрішній туризм, на відміну від міжнародного, не пов'язаний з перетином державного кордону і, відповідно, не потребує дотримання туристських формальностей. Він являє собою міграційні потоки людей у межах країни постійного проживання з туристською метою. Національна грошова одиниця, яка використовується щодня, продовжує залишатися засобом обігу, а рідна туристу мова – засобом спілкування. Незважаючи на істотні відмінності, міжнародний та вітчизняний типи туризму становлять свого роду каталізатором міжнародного туризму. Він сприяє освоєнню нових рекреаційних ресурсів і районів, створенню інфраструктури туризму, підготовці фахівців і тим самим сприяє інтеграційним процесам та формуванню єдиного світового туристичного простору [24 с. 163].

З правової точки зору всі визначення поняття «туризм» досить схожі. До нормативного підходу ми відносимо визначення, надані у законодавчих документах. Закон України «Про туризм» передбачає, що туризм – це тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без оплати діяльності в тому місці, куди ця особа їде [62].

Відповідно до економічного підходу, сучасні категорії туризму, на наш погляд, слід розділити на три підгрупи: визначення, що характеризують туризм як галузь; визначення, що характеризують туризм як відносини та визначення, що характеризують туризм як діяльність.

Таким чином, сутність визначення туризму, запропоноване австрійським юристом П. Бернекером, визначає туризм як сукупність взаємовідносин та послуг, пов'язаних із тимчасовою і добровільною зміною місця проживання мандрівника через некомерційні чи непрофесійні причини [68 с. 62], подібне до

визначення, запропоноване Міжнародною асоціацією наукових експертів у сфері туризму. Слід зазначити, що, на наш погляд, ці визначення є неповними, оскільки вони не враховують діловий туризм, який набув широкого поширення останнім часом.

Слід відмітити, що до даної підгрупи можна віднести більш повне та всебічно та широко застосовуване ученими та фахівцями визначення професорів Бернського університету В. Хантцігера та К. Крапфа, які трактують туризм як «сукупність відносин, що є результатом пересування людей і перебування за межами місця їх мешкання до тих пір, поки перебування не переходить у постійне місце проживання і не пов'язане з отриманням доходу» [25 с. 86]. Слід зауважити, що таке трактування було прийнято Міжнародною асоціацією наукових експертів туризму (AIEST) Туризм за тлумаченням М.І. Кабушкіна визначає як «совокупность отношений и единство связей и явлений, которые сопровождают человека в путешествиях» [11, с.32].

Третя підгрупа включає визначення, що дозволяють ширше трактувати поняття туризму як особливого виду міжособистісної діяльності, яке в умовах інтернаціоналізації життя перетворилося на форму дозвілля, засіб міжособистісних зв'язків у процесі політичних, економічних та культурних контактів, в один із факторів, які визначають якість життя [1 с. 57].

Ось ще одне визначення українського вченого В.Ф. Кифяка, який також визначає туризм як економічну діяльність, та вважає, що туризм – це вид економічної діяльності, пов'язаний із обслуговуванням людей, які тимчасово перебувають поза постійним місцем проживання [16, с. 67].

Таким чином, зазначені підходи не суперечать один одному і відображають різні аспекти такого багатогранного явища, як туризм. Однозначно охарактеризувати туризм неможливо, оскільки жоден з його структурних аспектів не може бути абсолютним.

Туризм є однією з провідних і найбільш динамічних галузей світової економіки, а саме сфери послуг. Досвід багатьох країн показує, що туризм відіграє важливу роль у формуванні валового внутрішнього продукту,

створенні додаткових робочих місць та забезпеченні зайнятості населення, вдосконаленні структури зовнішньоторговельного балансу. Виступаючи своєрідним каталізатором соціально-економічного розвитку, туризм має значний вплив на такі ключові галузі економічної системи регіону як транспорт, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво споживчих товарів тощо [5, с. 17].

У деяких країнах туризм став важливою статтею державних доходів і є однією з найбільш перспективних галузей національної економіки. В Україні він визнаний однією із галузей, яка потребує пріоритетного розвитку.

Туризм як складне соціально-економічне явище характеризується наявністю великої кількості визначень, що постійно змінюються та вдосконалюються. Проаналізувавши та врахувавши сучасний рівень дослідження даного поняття, на нашу думку, слід виділити наступні чотири підходи до визначення даної категорії: соціально-культурний (функціональний), нормативний, міграційний та економічний (Рис. 1.1).

Рис.1.1 – Підходи до визначення категорії «туризм»
(розроблено автором на основі [14; 15; 20])

Соціально-культурний підхід ґрунтується на прагненні авторів підкреслити виконання туризмом соціокультурної функції або відобразити призначення туризму. Ці визначення включають одне з перших офіційних визначень, дане Організацією Об'єднаних Націй у 1954 році, туризм – це активний відпочинок, що впливає на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток

людини, пов'язаний з пересуванням за межами постійного місця проживання» [8, с.75].

Всесвітня туристична організація туризму визначила туризм як «один з видів активного відпочинку, який являє собою подорожі, здійснювані з метою пізнання тих чи інших районів, нових країн» [9, 54].

Згідно з визначенням Світової Туристичної Організації (UNWTO), туризм походить від французького «tour» (прогулянка, поїздка) і являє собою подорожі у вільний час, пов'язані з подорожами поза постійним місцем проживання з оздоровчими, пізнавальними, спортивними, культурними і розважальними цілями [75].

Міграційний підхід також впливає на розвиток економіки, зокрема на туристичну галузь з точки зору формування системи міграційних потоків, з огляду на зміни геополітичних реалій, зокрема через війну на сході нашої країни та анексію Криму. Така залежність простежується: на тлі зменшення загальної чисельності населення в країні та зменшення кількості внутрішніх туристів; обсяги міграції залежать від відстані – чим ближче розташовані регіони, тим інтенсивніші міграційні зв'язки між ними.

Щодо розвитку туризму, то географія туристичних центрів змістилася з Криму до Одеси, з Приазов'я до Карпат, зі східного до центрального регіону, зокрема столиці. Основними центрами стають Київ, Львів, Одеса, Івано-Франківськ. У зовнішній міграції – прибувають мігранти з Сирії, Афганістану та Сомалі – це переважно трудові та студентські мігранти. З туристичною метою приїжджають з Білорусії, Росії, Ізраїлю. У зовнішній міграції українці їдуть до Польщі, Чехії, Німеччини, Великобританії, США, тощо. З туристичною метою – до Об'єднаних Арабських Еміратів, Туреччини, Єгипту, Греції [70].

Узагальнюючи наведені визначення, зазначимо, що при такому підході туризм – це різновид рекреації, який полягає у тимчасовому виїзді людини за межі постійного місця проживання у вільний час, пов'язаний з оздоровлювальними, пізнавальними, спортивними, культурно-розважальними

та іншими цілями, але без заняття оплачуваною роботою у відвідуваному місці. Слід зазначити, що такі визначення туризму є вузькоспеціалізованими та стосуються лише окремих спектрів туризму чи його специфічних особливостей.

Характерною особливістю туризму в останні роки є висока динамічність та стабільність його розвитку, а також активний вплив на економіку багатьох країн із сприятливими рекреаційними ресурсами [11, с.124].

Сьогодні у нас є об'єктивні передумови міжнародної співпраці. Туристичний обмін є, власне, одним із видів міжнародних відносин, який охоплює важливі питання суспільного життя.

Міжнародний туризм і туризм взагалі відіграють важливу роль у зміцненні світового миру, зміцненні взаєморозуміння та дружби між народами, розширенні торговельної, наукової та культурної співпраці [23, с. 237].

Ознайомлення із звичаями, побутом, культурою людей іншої країни, її історією та історичними пам'ятками призводить до глибокого розуміння та пізнання довкілля. Поєднання слів «відпочинок, оздоровлення + пізнання, враження» найкраще передає сучасний напрямок у розвитку міжнародного та внутрішнього туризму [65, с. 260].

Туризм дає людям можливість не лише познайомитися з життям один одного, але й порівняти різні економічні системи. Поряд зі збільшенням туристичних потоків у більш розвинених туристичних районах, зростає інтерес до нових та ще недостатньо освоєних територій, незважаючи на високі транспортні витрати та дещо обмежені можливості туристичного обслуговування (сервісу).

Туризм займає чільне місце в міжнародних економічних відносинах за кордоном. Це важливий поштовх для розвитку світової торгівлі, що сприяє розширенню та активізації міжнародної торгівлі. В той же час туризм слід розглядати як самостійну форму міжнародних відносин [69, с. 62].

Місце продажу туристичних послуг є країна, де зареєстрований суб'єкт господарювання, який продає туристичний продукт, а місцем надання послуг –

країна, на території якої знаходяться туристичні об'єкти, які надають відповідні послуги.

На відміну від звичайних споживчих товарів, які постачаються за місцем перебування споживача, основні туристичні послуги надаються там, де є туристичні об'єкти інтересу туристів, для отримання яких потрібна подорож. Оскільки об'єкти туристичних відвідувань знаходяться як на території своєї країни, так і поза нею, то за цією ознакою існують дві організаційні форми туризму: внутрішній та міжнародний.

Внутрішній туризм в Україні – це подорож в межах своєї території громадян та осіб, які постійно проживають на її території. Міжнародний туризм включає: в'їзний туризм, який охоплює подорожі всередині України особами, які постійно не проживають на його території, та виїзний туризм, який представляє подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають в Україні, в інші країни [2, с. 68].

Оскільки туризм – це переїзд людини зі свого місця проживання до туристичного об'єкту та поїздка у зворотній бік, концепція сформувалася як круговий рух. Заздалегідь визначена поїздка називається маршрутом. Тур – це цілеспрямована подорож людей (пішки або транспортом) певним маршрутом у конкретні терміни тривалістю понад 24 години, але не більше одного року. Такий час подорожі вимагає надання туристам певного набору послуг, який називається пакетом туристичних послуг за відповідним маршрутом (туром) [13, с. 92]. У широкому розумінні термін «тур» включає не тільки туристичний маршрут, але і пакет товарів і послуг, необхідний туристам під час подорожі по цьому маршруту.

В умовах ринкової економіки тур як єдність маршруту зі своїм матеріальним, технічним, культурним та іншим забезпеченням є товаром, ціна на який визначається ринковими законами.

Формування турів передбачає розробку маршрутів і пакетування товарів і послуг, необхідних для задоволення потреб туристів під час подорожі певним маршрутом. Основні туристичні послуги включають рекламу, транспортування,

харчування, проживання, організацію відвідування туристичних об'єктів, відпочинок й рекреації (оздоровлення).

Індустрія туризму є складовою туристичної інфраструктури, сформованої всіма туристичними підприємствами та суб'єктами, які надають основні та супутні послуги. Це сукупність окремих елементів, до яких належать різні галузі обслуговування: невеликі ресторани, мотелі, готелі, будинки відпочинку, об'єкти пізнавального, лікувального, оздоровчого, спортивного, ділового призначення, а також забезпечення обслуговування перевезення і надання туристично-екскурсійних послуг. Туристичний регіон являє собою географічну територію (місце, регіон), яку відвідувач або туристичний сегмент обирає для цілей подорожі, пізнання та одержання задоволення. Така територія містить усі необхідні засоби для перебування, проживання, харчування та організації дозвілля туристів.

Основні вимоги до регіону, який слід вважати туристичним – наявність об'єктів, що становлять туристичний інтерес, можливість надання необхідних для задоволення потреб туристів послуг такої якості, яких очікує клієнт [4, с.72]. Практично всі регіони України мають можливості для подальшого розвитку туристичного бізнесу. Особливо це стосується західного регіону України, при цьому Полтавський край є не менш привабливий.

З огляду на вказане поняття «туризм» включає систему трьох взаємопов'язаних елементів: географічні складові, турист та туристична індустрія [10, с.24].

Для отримання максимальних переваг від туризму кожна держава розробляє туристичну політику, яка є однією з соціально-економічних політик держави.

Таким чином, державна туристична політика – це сукупність форм, методів та напрямів державного впливу на функціонування туристичної галузі з метою досягнення конкретних цілей збереження та розвитку соціально-економічного комплексу.

Вихідним пунктом для створення та розвитку сучасної туристичної економічної системи є задоволення туристичних потреб, що підтримують попит на туристичні послуги. Цей попит задовольняється через ринкову пропозицію туристичного продукту.

Туристичний бізнес є єдиною економічною та технологічною системою формування та продажу туристичного продукту з метою задоволення попиту на туристичні послуги. Він складається з чотирьох основних елементів:

- 1) виробництво туристичних послуг;
- 2) комплектування туристичного продукту;
- 3) продаж туристичного продукту чи спеціальної послуги;
- 4) споживання туристичного продукту (послуг).

Туристична послуга в економіко-технологічній системі бізнесу виступає як товар, а суб'єкт туристичної діяльності – підприємницька структура, яка створює, пропонує та продає на ринку ці послуги споживачам, тобто туристам.

Конкретна туристична послуга (проживання, харчування, транспорт, екскурсії, побутові послуги, культурно-розважальні заходи, спортивні, рекреаційно-оздоровчі послуги тощо) може задовольнити лише конкретну туристичну потребу туриста, а не комплекс його потреб. Тому існує об'єктивна потреба об'єднати всі цільові туристичні послуги в єдиний комплекс, який зазвичай називають туристичним продуктом. Необхідність формування комплексу туристичних послуг у вигляді продукту з метою задоволення потреб туристів стала основою для створення таких бізнес-структур, як туроператори та агенти (дилери) [22, с. 136].

Отже, на шляху до ринку туристичні послуги проходять стадії виробництва, комплектування й анімації, тобто об'єднання в туристичний продукт.

У Законі України «Про туризм» туристичний продукт визначається як заданий комплекс туристичних послуг, який поєднує в собі щонайменше дві такі послуги, які продаються або пропонуються для продажу за фіксованою ціною [62]. Туристичний продукт включає транспортні послуги, розміщення,

організацію відвідувань культурних, рекреаційних та розважальних закладів, продаж сувенірної продукції тощо, тобто послуги, спрямовані на задоволення потреб туриста під час його подорожі. Визначаючи туристичну послугу в двох словах, слід зазначити, що потенційною діяльністю є задоволення кожної потреби туристів.

Туристичні послуги та товари поділяються на дві групи: характерні (основні) та супутні (додаткові) [10 с. 67].

Характерні туристичні послуги та товари призначені для задоволення потреб споживачів, виробництво та надання яких буде значно скорочено без їх продажу мандрівникам, а супутні, хоча і призначені для задоволення потреб туристів, але їх виробництво незначно зменшиться без продажу туристів [10, с.24].

У Законі України «Про туризм» викладено найважливіші законодавчі положення про місце та роль туризму в країні, принципи державного регулювання туризму, основні цілі, пріоритетні настанови та шляхи (засоби) реалізації державної політики у сфері туризму [62].

Проаналізувавши та спробуючи узагальнити вищенаведені визначення категорії «туризм», найважливішим, на нашу думку, стане таке твердження: «туризм – це сфера послуг, де виробляються, реалізуються та споживаються послуги, пов'язані з організацією туристичних подорожей для людей, які тимчасово перебувають за межами постійного місця проживання і не займаються оплачуваною роботою за місцем перебування».

З огляду на викладене, туризм є багатограним явищем, яке поєднує економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти, має значний потенціал для постійного прогресу, тісно взаємодіє з багатьма галузями економіки, зумовлюючи його провідне місце у соціально-економічному житті країн і народів. Динамічний розвиток туристичного сектора має мультиплікаційний вплив на інші галузі економіки, де прискорюється інвестиційна діяльність та прискорюється рух грошових коштів.

1.2. Державне регулювання туризму в Україні

Туризм є одним із державних пріоритетів економічного та культурного розвитку України та створює умови для туристичної діяльності (ст. 6 Закону України «Про туризм») [62]. Таким чином, зміст діяльності держави з регулювання туризму визначається законом. Туризм охоплює значну кількість людських, природних та фінансових ресурсів і тому не може залишитися без спеціальних правових, організаційних та економічних важелів впливу, в тому числі з метою обмеження негативних проявів конкуренції, а також забезпечення основ соціального захисту населення. Ось чому державне регулювання туризму має бути пов'язане, перш за все, з необхідними та достатніми вимогами, що відображають інтереси суспільства в цілому, враховуючи сучасні реалії соціально-економічного розвитку [31, с. 26].

Основні напрямки механізму регіонального управління туризмом наведені на рисунку 1.2.

Рис.1.2 – Головні напрямки механізму регіонального управління туризмом (розроблено автором на основі [31; 62])

У науковій літературі під державним регулюванням туристичної діяльності розуміється система державних дій та заходів щодо вибору та впровадження набору інструментів, що створюють прямий чи опосередкований

вплив на об'єкти та суб'єкти туристичної діяльності та створюють сприятливе середовище для розвитку цього виду діяльності [22, с.13].

Відповідно до Закону України «Про туризм» [62] державним регулюванням туризму є здійснення державою низки заходів щодо регулювання та контролю діяльності у сфері туризму з метою захисту законних прав та інтересів громадян, охорона навколишнього середовища, підвищення рівня туристичного обслуговування та забезпечення безпеки туристів.

Регулююча функція держави проявляється у розробці та прийнятті законодавчих актів у сфері туризму, створенні умов провадження туристичної діяльності (ліцензування, сертифікація, стандартизація у сфері туристичної діяльності, дозвільна система на право здійснення туристичного супроводу, обмеження діяльності іноземних суб'єктів господарювання, тощо) щодо забезпечення сприятливих умов для розвитку туризму шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання, а також у створенні спеціального правового механізму, який забезпечує державний контроль за туристичною діяльністю.

Більш того, серед функцій держави, без яких неможливо ефективно розвивати туризм, можна також виділити:

- виконавчу, призначену забезпечити застосування норм, встановлених у відносинах між суб'єктами туристичної діяльності, на основі повноважень, включаючи заходи заборони, дозволу та примусу;

- контролюючу, яка здійснюється уповноваженими державними органами та суб'єктами туристичної діяльності з метою захисту прав та інтересів їх учасників.

Так, згідно зі ст. 6 Закону України «Про туризм» [62] реалізацію державної політики у сфері туризму здійснюють за допомогою:

- визначення та реалізація основних напрямків державної політики у сфері туризму, пріоритетних напрямків розвитку туризму;

- визначення методу класифікації та оцінки українських туристичних ресурсів, їх використання та охорони;

- виділення бюджетних коштів на розробку та реалізацію програм розвитку туризму;
- визначення принципів безпеки туризму;
- нормативного регулювання відносин у сфері туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інші видів обслуговування громадян);
- ліцензування у сфері туризму, стандартизація та сертифікація туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу, видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу;
- створення системи статистичного обліку та звітності у сфері туристичного та курортно-рекреаційного комплексів;
- організації та здійснення державного контролю за дотриманням законодавства у сфері туризму;
- визначення пріоритетних напрямків та координація наукових досліджень та підготовка кадрів у галузі туризму;
- участь у розробці та реалізації міжнародних програм розвитку туризму.

Державне регулювання у сфері туризму здійснюється й іншими способами, передбаченими законодавством. Формулюючи принципи державного регулювання туризму, зазначений вище Закон покладає на державу обов'язок сприяти туристичному бізнесу та створювати умови, необхідні для його ефективного розвитку, визначати напрями туристичної діяльності, формувати уявлення про Україну як про місце з великими потенційними туристичними можливостями, здійснювати підтримку та захист українських туристів, туристичних підприємств та їх об'єднань [32, с. 17].

Таким чином, метою державного регулювання у сфері туризму є забезпечення умов для розвитку туризму, створення рівних можливостей для суб'єктів туристичної діяльності на ринку туристичних послуг, безпека туризму та захист законних прав та інтересів туристів.

Враховуючи положення Закону України «Про туризм» [62] та враховуючи викладене, державне регулювання туризму визначено у кількох напрямках:

1) безпосередня участь держави в розвитку туризму:

– визначення правових основ здійснення туристичної діяльності (ліцензування, сертифікація туристичних послуг тощо);

– забезпечення гарантій захисту споживачів туристичних послуг (накладення обов'язкового фінансового забезпечення відповідальності туроператорів / турагентів перед туристами, здійснення обов'язкового туристичного страхування (медичного та нещасного випадку) тощо;

– залучення внутрішніх та іноземних інвестицій у розвиток туристичної галузі, створення нових робочих місць, забезпечення створення туризму як високоприбуткового сектору економіки України;

– забезпечення доступу до туризму та екскурсійних візитів для дітей, молоді, людей похилого віку, людей з обмеженими можливостями та громадян, що потребують, шляхом надання пільг цим категоріям осіб;

– виділення бюджетних коштів на розробку та реалізацію програм розвитку туризму тощо;

2) законодавче забезпечення становлення та розвитку туризму, захист національного ринку туристичних послуг і створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту:

– нормативне регулювання відносин у сфері туризму;

– створення сприятливих умов для розвитку туризму шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання;

– розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку;

3) державний контроль за туристичною діяльністю.

Система державного контролю за діяльністю у сфері туризму забезпечує:

- визначення умов для здійснення туристичної діяльності (ліцензійні вимоги), стандартизації та сертифікації туристичних послуг;
  - визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичної супроводу, видача дозволів на право здійснення туристичної супроводу;
  - створення системи статистичного обліку та звітності у галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу;
  - організація контролю якості наданих туристичних послуг;
  - накладення штрафів та інших заходів за порушення законодавства у сфері туризму;
- 4) захист чесної конкуренції на ринку туристичних послуг та недопущення монополізму.

Слід також зазначити, що Закон «Про туризм» (ст. 6) також визначає основні пріоритети державної туристичної політики, включаючи:

- вдосконалення нормативно-правової бази регулювання відносин у сфері туризму;
- розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму [62].

При цьому, посилаючись на ст. 6 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 № 3715-VI в'їзного та внутрішнього туризму, держава не встановила реального механізму реалізації цієї настанови [57].

З огляду на це важливо для туризму та для країни в цілому зосередитись на наступному. За роки незалежності України спостерігається тенденція переважаючого виїзного туризму над в'їзним, тому державне регулювання має бути спрямоване насамперед на відновлення прийняттого балансу, а також на стимулювання розвитку внутрішнього туризму, що створить позитивний імідж державного туризму .

Особливе значення має розвиток соціального туризму, який повинен підтримуватися та розвиватися за допомогою держави, керуючись положеннями Конституції України . Ці конституційні норми стверджують, що

Україна є соціальною державою, політика якої полягає у створенні умов, що забезпечують людині гарне життя та вільний розвиток особистості. Туризм, передусім внутрішній, повинен бути доступним для всіх верств населення. Пріоритет соціального туризму сприятиме прийняттю окремого законодавчого акта про соціальний туризм, який повинен створити реальні гарантії для реалізації людиною (насамперед, незахищених верств населення) свого права на туризм [27, с. 16].

Крім того, доцільно визначити справжні кроки державної підтримки пріоритетного туризму для України: в'їзний та внутрішній (зокрема, спрощення та гармонізація податкового регулювання: звільнення від сплати податку на додану вартість на експорт послуг та зменшення ставки податку на прибуток; просування можливостей для туризму України за кордоном, включаючи забезпечення за рахунок державного бюджету часткового фінансування витрат участі туроператорів у престижних туристичних заходах та виставках, що проводяться за кордоном тощо), а також створення пріоритетних зон розвитку туризму та формування сприятливого інвестиційного клімату.

Однак слід зазначити, що незважаючи на певні проблеми у державному регулюванні туризму, сьогодні держава створила всі законодавчі важелі впливу на становлення та розвиток вітчизняного туризму [69, с. 163].

Регулювання розвитку туристичної галузі на державному рівні необхідно для:

- збільшення валового національного доходу від рекреаційно-туристичної діяльності;
- захист споживачів туристичних послуг;
- організація рекреаційно-туристичних заходів у цивілізованих рамках;
- збереження та охорона рекреаційно-туристичних ресурсів.

Державне регулювання туристичної діяльності здійснюється законодавчими, виконавчими та судовими органами через передбачені законом засоби та форми.

Відповідно до законодавства, держава використовує різні засоби та механізми державного регулювання господарської діяльності (ст. 12 Господарського кодексу України) для здійснення своєї політики, реалізації програм економічного та соціального розвитку [6].

Основні важелі державного втручання представлені на рисунку 1.3.

Рис.1.3 – Основні важелі державного втручання (розроблено автором на основі [31; 32])

Основними спеціальними інструментами регулювання впливу держави на діяльність суб'єктів туристичної діяльності є:

- ліцензування;
- сертифікація та стандартизація в галузі туризму;
- визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу, видача дозволів на право здійснення туристичного супроводу;
- обмеження щодо здійснення діяльності туроператора та туристичного агентства;
- надання податкових пільг тощо [10, с. 27].

Серед спеціальних засобів регулювання найбільш характерними, що розкривають специфіка туристичної діяльності є:

1. Ліцензування діяльності туроператора (ст. 17 Закону України «Про туризм» та ст. 9 Закону України «Про ліцензування окремих видів підприємницької діяльності») [42].

2. Обмеження щодо здійснення діяльності туроператора та турагента. Таким чином, змінився правовий статус суб'єктів туристичного підприємництва, запроваджено порядок їх створення та реєстрації, встановлено нові умови та більш детальне законодавче регулювання щодо їх діяльності у сфері туризму, а також запроваджено спеціальний правовий режим для окремих видів туристичної діяльності.

3. Запровадження пільгового оподаткування готельних послуг. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку та підготовки готельної інфраструктури до проведення в Україні чемпіонату Європи 2012 року з футболу» від 08.07.2010 р., який звільняє на 10 років від оподаткування прибутку підприємств, отримані від надання готельних послуг у готелях категорій «5 зірок», «4 зірки» і «3 зірки» у разі, якщо такі готелі введені в експлуатацію до 1 вересня 2012 року. Цей Закон набув чинності 1 січня 2011 року. Починаючи з 3 серпня 2014 року не працює пільга з податку на прибуток (до цієї дати від оподаткування звільнявся прибуток від надання готельних послуг) [43].

Відзначаючи позитивну роль державного регулювання туризму, варто згадати необхідність більш обережного підходу до обмеження його в туристичній сфері, оскільки специфіка туристичної діяльності пов'язана в основному з життям і здоров'ям людей, а отже, не може залишитися без спеціальних правових, організаційних та економічних важелів впливу [37, с.9]. Правові форми державного регулювання туристичної діяльності у юридичній літературі відзначено, що форми державного регулювання є зовнішнім проявом змісту державного регулюючого впливу в певних соціальних процесах. Крім того, у Юридичній енциклопедії визначення поняття «форма» розглядається, як

устрій, вид, тип, структура суспільних (соціальних, економічних, правових, організаційних тощо) утворень чи процесів (управління, судочинства, тощо) [5, с. 92]. Водночас слід зазначити, що регуляторний вплив держави стосується певних функціональних сфер. Кожна з цих функціональних сфер реалізована у певній формі.

Наприклад, законодавча функція державного регулювання застосовується у формі прийняття нормативно-правових актів, а функція дозвільна – у формі видачі ліцензій, дозволів, сертифікатів, тощо. Господарсько-правові форми державного регулювання зумовлені здійсненням державними органами організаційногосподарських повноважень, безпосередні зовнішні прояви регулятивного впливу держави у вигляді конкретних дій, рішень, актів, заходів тощо, кожен з яких містить владне розпорядження організаційногосподарського характеру, що врегульовує господарські відносини у відповідній галузі та є виразом реалізації певного засобу державного регулювання виду господарської діяльності [31, ст.12].

Оскільки туристична діяльність є особливим видом управління, можна сказати, що система державного регулювання туристичної діяльності здійснюється у формі:

- нормативно-правове регулювання суб'єктів туристичної діяльності;
- ведення реєстру ліцензій суб'єктів туроператорської діяльності;
- видача паспорта туристичного об'єкту;
- ведення реєстрів свідоцтв про встановлення категорій готелям та інших об'єктам, призначених для надання послуг тимчасового розміщення (проживання);
- контроль за дотриманням ліцензійних умов на здійснення туроператорської діяльності;
- застосування уповноваженими державними органами заходів впливу.

Як видно із переліку вище, кожен із цих заходів, дій, рішень, регуляторних актів:

- a) містить владне розпорядження організаційно-правового характеру;

б) регулює відносини щодо здійснення туристичної діяльності;

в) є вираженням реалізації певного засобу державного регулювання туристичної діяльності [67, с. 71].

Зарубіжний досвід показує, що максимального ефекту на розвиток туризму можна досягти лише за умов співпраці органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських та професійних організацій та бізнес-структур.

Тобто проблема державного регулювання туристичної галузі полягає у виявленні тенденцій розвитку міжнародного туризму та впровадженні кроків інтеграції України до міжнародного ринку туристичних послуг, враховуючи його реальні можливості.

Актуальними є питання нормативно-правової бази державного регулювання в галузі туризму, податкової політики, приватизації та акціонування, створення інвестиційних умов, що стимулюють входження коштів до об'єктів туристичної галузі в Україні. Перш за все, мова йде про готелі та курорти країни, які можна ефективно розвивати, створюючи нові робочі місця, пропагуючи культурні цінності, багатство флори та фауни, рекреаційний потенціал нашої країни.

Для вдосконалення механізмів державного регулювання туристичної галузі на регіональному та місцевому рівні доцільно за допомогою правових важелів підтримувати туристичну інфраструктуру, забезпечити необхідне державне фінансування для участі регіону у формуванні та просуванні регіонального туристичного продукту. Державне регулювання повинно сприяти маркетинговим дослідженням, рекламній та інформаційній діяльності, організації та розміщенню міжнародних туристичних виставок, конференцій, семінарів, формування базового пакету інвестиційних проектів розвитку туристичної інфраструктури тощо.

1.3 Зарубіжний досвід державного регулювання туристичної діяльності

З огляду на досвід зарубіжних країн, можна сказати, що динамічний розвиток туристичної галузі залежить від сприйняття на державному рівні важливості туризму та використання важелів державної підтримки. Відповідно до рекомендацій Всесвітньої туристичної організації, сучасний стан розвитку туризму спочатку потребує державної підтримки, а вже потім – приватного сектору [67 с. 72].

У більшості розвинених зарубіжних країн туристична галузь є пріоритетною і має значну державну підтримку. Управління туризмом на державному рівні здійснюється з метою збільшення валового національного доходу; захист споживачів туристичних послуг; організація туристичної діяльності в цивілізованих формах; збереження туристичних та рекреаційних ресурсів.

Зарубіжний досвід показує, що успішний розвиток туризму нерозривно пов'язаний з активною участю держави в його функціонуванні. Для багатьох країн стало зрозуміло, що туризм є високоприбутковою галуззю, додатковим джерелом валютних надходжень (при активному в'їзному та внутрішньому туризмі), фактором диверсифікації економічної структури [27, с. 3].

Досвід зарубіжних країн показує нам основні напрями участі держави в інвестиційному процесі, спрямованому на розвиток туризму:

- зниження вартості інвестицій в туристичні проекти, включаючи позики із вигідними процентними ставками (уряд компенсує різницю між фіксованою процентною ставкою та ринковою ставкою);

- продаж, оренда землі чи інфраструктури за ринковою ціною;

- податкові пільги, захист від подвійного оподаткування через угоди з іншими країнами, зниження тарифів (мита);

- прямі субсидії або гарантії на інвестиції з метою залучення іноземних інвесторів.

У конкретних країнах застосовуються різні способи політики державних інвестицій у туристичній галузі. Наприклад, в Австрії, Португалії та Греції перевага надається пільговим позикам, у Франції, Великобританії та Італії особлива увага приділяється субсидіям, а в Іспанії – низькому податку на додану вартість. У Тунісі, Італії, Іспанії та Польщі потенційні інвестори звільняються від сплати земельних податків на визначений період часу [15, с. 9].

У Хорватії туристичні послуги звільнені від сплати податку на додану вартість. Крім того, додаткові стимули використовуються для інвестування відповідно до розміру інвестицій та рівня зайнятості певної кількості персоналу. Спеціальні привілеї надаються інвесторам, які працюють у зонах спеціального державного захисту, де корпоративний податок на додану вартість становить від 5% до 15%.

Польський туристичний бізнес має найнижчу ставку податку в Європі – 7% порівняно з 22% для інших підприємств. З 1993 року для декількох видів інвестицій запроваджена прискорена система амортизації. Як і в Хорватії, розмір пільг змінюється залежно від місця розташування об'єкта нерухомості та рівня зайнятості [18, с.2].

Словаччина реалізує програму підтримки розвитку туризму, яка передбачає часткову державну субсидію на кредити на реструктуризацію туристичної інфраструктури та програму кредитної підтримки для реалізації проектів розвитку туристичної інфраструктури.

У деяких країнах розвиток туризму зосереджено в руках урядових установ, наприклад, в Єгипті, Туреччині, Мексиці, Тунісі, де держава регулює туристичну галузь за допомогою відповідного міністерства, яке контролює діяльність усіх підприємств у цій галузі. З цією метою були зроблені значні фінансові інвестиції в туристичну галузь, особливо в рекламну та маркетингову діяльність, туристичну інфраструктуру тощо. [6, с.12]. Наприклад, уряд Єгипту виділяє кошти, необхідні для реалізації інвестиційних проектів, реклами та маркетингових досліджень з державного бюджету. Туризм є одним з

найважливіших джерел іноземної валюти для цієї країни. У цьому випадку держава впливає на туризм двома способами: управління попитом і доходом, або пропозицією і цінами. Для управління попитом уряд використовує такі інструменти, як маркетинг та просування туристичних послуг, ціноутворення та обмежений доступ до ринку [31, с. 14].

Аналізуючи роль держави в організації та розвитку туристичної діяльності в різних куточках світу, існує три типи моделей участі держави в регулюванні цієї важливої складової національної економіки: перша модель передбачає відсутність центральної державної туристичної адміністрації, вирішення всіх місцевих питань на засадах та принципах «самоорганізації» ринку. Аналогічна модель управління туристичною галуззю використовується в США після скасування урядової структури структура U.S. Travel and Tourism Administration (USTTA) в 1997 році, яка відповідає за розвиток туризму в країні; друга модель передбачає існування сильного і авторитетного центрального органу – міністерства, яке контролює діяльність усіх підприємств туристичної галузі в країні. Аналогічна модель організації управління туристичною галуззю діє в Єгипті, Мексиці, Тунісі, Туреччині та інших країнах, для яких туризм є одним з головних джерел валютних надходжень; третя модель широко поширена в розвинених європейських країнах. У країнах, де використовується така модель, питання розвитку туризму в країні вирішуються в «надрах» конкретного багатогалузевого міністерства на рівні відповідного галузевого підрозділу. Цю модель участі держави у розвитку туристичної галузі назвали «європейською» [28, с.35].

У той же час доцільно розглянути європейську модель більш докладно, як найбільш прийнятна для України. Слід зазначити, що центральна адміністрація державних туристів у розвинених європейських країнах працює у тісній співпраці з місцевою владою та приватним бізнесом. Така схема роботи виявилася дуже продуктивною з точки зору пошуку форм конструктивної співпраці та взаємодії адміністративних органів на різних рівнях державного та регіонального управління, а також для залучення фінансових ресурсів

приватного сектору з метою виконання відповідних державних завдань. Наслідком такої політики стала поява змішаних (державно-приватних) інститутів у сфері регулювання туризму.

Країна, яка хоче стати популярним туристичним напрямком, повинна мати унікальні природні та культурні комплекси та пропонувати їх на туристичному ринку, а також мати оптимізовану систему природокористування. Все це притаманно Туреччині, яка є одним з найпопулярніших туристичних об'єктів Середземноморського басейну. Це місце має значні рекреаційні та туристичні ресурси. Все це дозволяє туризму розвиватися дуже швидкими темпами.

Багата історія та культура Туреччини, а також її географічне різноманіття роблять її міжнародний туризм привабливим. Туреччина – це одне з небагатьох місць, яке приваблює туристів одночасно з рекреаційними курортами, всебічним історико-культурним туризмом та паломництвами до святинь у всьому християнському світі. Розвиток цієї галузі має велике значення для загального розвитку країни, її впровадження на світовий ринок туризму, зростання її економіки.

У Франції регулювання туризму є питанням міністерства транспорту та суспільних робіт, яке має державний секретаріат з питань туризму та управління туризмом. Ці органи відповідають за управління та регулювання галузі, інвестицій та міжнародних відносин у галузі туризму. Крім того, існує низка органів, що займаються управлінням туризмом з дорадчими повноваженнями: Рада з питань туризму при міністерстві транспорту та суспільних робіт, французьке агентство туристичного інженірингу, національна наглядова рада з туризму (маркетингові дослідження та туристична статистика), національне агентство з питань відпускних подорожей (соціальний туризм), Національний комітет з питань процвітання Франції (питання екології й озеленення міст) [29, с. 25].

Просуванням іміджу Франції як туристичного центру на міжнародному ринку займається асоціація «Maison de la France», створена в 1987 році за

договором про партнерство між місцевими адміністраціями, туристичними компаніями, готелями, адміністраціями екскурсійних закладів. Сьогодні асоціація нараховує близько 800 членів. У штаті асоціації «Maison de la France» працює понад 200 працівників, 31 з яких працює в 26 країнах світу. Керівний орган асоціації – рада директорів – складається з 27 осіб (1/3 – посадові особи державного апарату та 2/3 – представники приватного бізнесу). Діяльність асоціацій до 60% фінансується за рахунок державного бюджету [28, с. 75].

В Іспанії туризм координується Державним секретаріатом з питань торгівлі, туризму та малого бізнесу, який підлеглий Міністерству економіки. Крім Державного секретаріату, Міністерству підпорядковані: Центральна дирекція туризму (адміністративні питання, розробка загальних напрямів державної політики у сфері туризму); мережа готелів «Paradores»; виставково-конгресні центри та Іспанський інститут туризму «Turespasa» [23, с.6]. Повноваження самого Міністерству економіки невеликі. Важливі функції, такі як ліцензування, сертифікація послуг, розробка стратегії розвитку туристичної галузі є пріоритетом місцевих органів влади. Для координації їх діяльності в країні було утворено раду розвитку туризму, до якої увійшли представники органів державної влади всіх рівнів та представники приватного бізнесу.

На наш погляд, Україна повинна в майбутньому перейняти досвід співпраці Ради з розвитку туризму з представниками приватного сектора, що здійснюється шляхом представлення в організації та розрахунку ініціатив, представлених останнім, особливо з просування конкретних продуктів та екологічно чистий туризм.

Іспанський інститут туризму «Turespasa» займається залученням іноземних туристів, проводить рекламні заходи та пропагує іспанські курорти за кордоном. Організація має розгалужену мережу інформаційних бюро в Іспанії та 29 представництв у 21 країні. Інститут повністю фінансується за рахунок державного бюджету. Через це Іспанія посідає перше місце у світі за рівнем щорічного бюджету, витраченого на просування національного туристичного продукту за кордон (70% цих грошей забезпечує уряд) [10, с. 45].

Іспанія та Греція пропонують пільгові ставки податкового режиму та амортизації та найнижчий податок з продажу. У Греції податок на додану вартість на проживання та харчування становить 8%. Більше того, уряд розробив систему знижок для туристичних агентств, які приймають та обслуговують туристів у міжсезоння.

У Великобританії туристичною галуззю керує Міністерство культури, засобів масової інформації та спорту, яке підпорядковане органу «VisitBritain», який безпосередньо координує туризм. Він бере участь у залученні іноземних туристів до Великобританії, розвитку внутрішнього туризму, а також консультує уряд та інші урядові установи з питань туризму. «VisitBritain», крім традиційних заходів на зовнішніх ринках (поширення туристичної інформації, реклама, участь у виставках), надає платні консультаційні послуги, організовує виставки та семінари, реалізує різні проекти за участю іноземного капіталу, публікує та розповсюджує путівники, відеофільми та іншу рекламно-інформаційну продукцію [21, с.20].

Важливим фактором реалізації державної туристичної політики є запозичення досвіду відвідування Великобританії в ефективному використанні сучасних інформаційних технологій та маркетингових компаній. Успіх проектів «VisitBritain» («The City Breaks», «Touring and Good Living») збільшив доходи від в'їзного туризму. Розробивши оновлений веб-сайт www.visitbritain.com на 19 мовах світу, «VisitBritain» продовжує адаптувати його до нових світових туристичних ринків [23, с. 230].

Європейський Союз (ЄС) інвестує в туризм через Європейський фонд регіонального розвитку (EFRD), який був створений у 1975 році та надає фінансову допомогу слаборозвиненим регіонам ЄС. EFRD визначає пріоритетні проекти, що сприяють розвитку сільського (зеленого) туризму та активно просувають історичну та культурну спадщину регіону [17, с.7].

З інших організацій, що фінансують розвиток туризму в Європі, можна виділити Європейський інвестиційний банк (EIB), який субсидує диференціацію процентних ставок через джерела, отримані з міжнародних

кредитних ринків за пільговими ставками, таким чином надаючи посередницькі послуги.

Іноземні інвестиції в туристичний сектор забезпечуються приватним бізнесом та міжнародними організаціями. Основним іноземним кредитором є Світовий банк (Міжнародний банк реконструкції та розвитку – МБРР). Його діяльність спрямована на забезпечення нормального рівня життя в країнах, що розвиваються, шляхом довгострокового фінансування розвитку інфраструктури країни та обраних туристичних проектів.

Всесвітня туристична організація (UNWTO) – спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй та провідна міжнародна організація у сфері туризму. Основними міжнародно-правовими формами діяльності UNWTO є організація конференцій та нарад з розвитку туризму. Станом на кінець 2014 року в Організації було у складі 156 країн, 6 територій та понад 400 членів, включаючи органи державної влади, туристичні асоціації, готелі та ресторани, авіакомпанії, туроператори, туристичні навчальні заклади тощо. [10, с. 132].

З 1997 року Україна стала повноправним членом Всесвітньої туристичної організації, а з 1999 року – членом Виконавчої ради ВТО. У 2001 році в Києві було надано статус члена Ділової ради ВТО; раніше існували лише такі туристичні центри, як Париж, Мадрид та Москва [69, с.4].

Згідно з аналізом, деякі елементи механізмів державного регулювання туристичної галузі в європейських країнах, ефективність яких перевірено часом та підтверджується конкретними досягненнями в розвитку туризму, доцільно використовувати при розвитку української туристичної галузі з урахуванням її історичної, правової та культурної особливості.

Однією з найважливіших проблем розвитку туристичної галузі в Україні є відсутність значної державної підтримки місцевих ініціатив розвитку туризму. Однак зарубіжний досвід показує, що максимального ефекту на розвиток туризму можна досягти лише за співпраці органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських та професійних організацій та бізнес-структур.

Гострими проблемами туристичної галузі України є: невідповідність туристичної інфраструктури світовому рівню та сучасним потребам споживачів туристичного ринку; низька якість туристичних послуг; відсутність сприятливого інвестиційного клімату, що призводить до недорозвинення соціальної інфраструктури; недостатній рівень кадрового забезпечення управління туристичною галуззю з точки зору кількісних і якісних параметрів; візові, митні та прикордонні процедури дуже складні порівняно з міжнародно визнаною практикою; відомче підпорядкування закладів розміщення, санаторно-курортних та рекреаційних закладів, що ускладнює стандартизацію туристичних послуг, підвищення їх якості та впровадження ефективних механізмів державного регулювання розвитку туристичної галузі тощо.

Тому існує багато проблем, з якими стикається туристична галузь в Україні, яку необхідно вирішити шляхом вдосконалення системи та механізмів її державного регулювання. Слід зазначити, що способи та методи впливу, що застосовуються сьогодні для регулювання туристичної галузі, не завжди відповідають сучасним умовам та тенденціям. Тому, щоб змінити ситуацію на краще, необхідно вдосконалити механізми регулювання господарської діяльності з урахуванням досвіду країн з розвиненою туристичною галуззю, формування нових соціально-економічних підходів до стратегії розвитку національного комплексу і системи управління туристичними процесами на державному та регіональному рівнях [69, с. 433].

Таким чином, з огляду на міжнародний досвід, законодавчі органи та органи виконавчої влади повинні зацікавитись розвитком туризму, стати частиною загальнодержавної гуманітарної політики та пріоритетів і враховуватися при розгляді інших питань, що мають загальнодержавне значення.

Підводячи підсумок, саморегулювання туристичного ринку є необхідною умовою його функціонування. У взаємодії «державне регулювання – ринок» первинною ланкою є ринок, а державне регулювання виступає засобом

забезпечення загальних умов його існування, вирівнює стартові умови його суб'єктів та усуває, за можливістю, негативні прояви ринкової стихії [38, с. 16].

Розробка конкретних пропозицій щодо вдосконалення податкової політики у сфері туризму, зокрема пропозиції щодо спрощення бази оподаткування, диференціації принципів оподаткування за видами туризму, зменшення податкового тиску на туристичні компанії, прискорить розвиток міжнародного туризму в Україні. Обсяг державних інвестицій в туристичну галузь залежить від важливості сектора для економіки країни, вкладення міжнародних фінансових інститутів – від гарантій, що надаються урядом конкретних країн по кредитах, від репутації самої країни на міжнародному туристичному ринку та від грамотності бізнес-планів, складених урядом країни для одержання фінансових ресурсів.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні

Регулювання та адміністрування туристичної галузі – це сукупність форм і методів цілемпрямованого впливу на державні органи влади на розвиток туристичної галузі та створення умов для ефективної співпраці органів державної влади, місцевого самоврядування та приватного сектору в розвитку туризму за допомогою механізмів: адміністративні, організаційні, економічні, правові, екологічні тощо.

Основними функціями правового регулювання туристичної діяльності є регуляторні та охоронні функції. Регулятивна функція покладається на регулювання відносин у туристичній сфері, зокрема у сфері ліцензування господарської діяльності туристських операторів, укладання та виконання договорів на надання туристичних послуг, забезпечення безпеки туристичної сфери, а також підтримку держави в туристичній діяльності тощо. А охоронну функцію виконують норми адміністративного та кримінального законодавства, які застосовуються у разі порушення законодавства про туристичну діяльність.

Основним джерелом правового регулювання туристичної діяльності в Україні є Закон України «Про туризм», який визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики в галузі туризму та спрямовані на забезпечення прав громадян, викладених у Конституції України щодо відпочинку, свободи пересування, охорони здоров'я, на безпечне життя і здоров'я довкілля, для задоволення духовних потреб та інших прав під час туристичної подорожі. Він встановлює принципи раціонального використання туристичних ресурсів та регулює відносини щодо організації та здійснення туризму в Україні [20; 62].

Правове регулювання суспільних відносин у сфері туризму зумовлене різними правовими впливами у цій сфері господарської діяльності. Основними формами правового впливу є:

- 1) законодавча діяльність щодо створення правових норм про туризм;
- 2) діяльність керівних органів у сфері туризму;
- 3) організація та ліцензування туристичних суб'єктів;
- 4) захист прав та законних інтересів учасників відносин у сфері туризму.

Правове регулювання туристичної діяльності в Україні здійснюється на основі системи джерел права, основою якої є Конституція України, міжнародно-правові акти про туризм, Закон України «Про туризм», сукупність окремих підзаконних актів та нормативно-правових актів, які відіграють вирішальну роль в організації туристичної діяльності [20; 62].

Конкретними правовими актами є ті джерела, які загалом регулюють відносини у сфері туризму (Закон України «Про туризм», Ліцензійних умов провадження туроператорської діяльності, Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю тощо) [42; 44; 62]. Загально-правові акти лише певною мірою регулюють відносини у сфері туризму. До них відносяться, перш за все, Цивільний, Господарський, Податковий та Земельний кодекси, Кодекс законів про працю України, закони України «Про страхування», «Про курорти» тощо [6; 12; 17, 47; 58; 60].

Конституція України, як основний закон нашої держави закладає основи правового статусу людини та громадянина в Україні, зокрема, гарантує кожному право на відпочинок, право на безпечне місце для життя та здоров'я та відшкодування шкоди, спричинене порушенням цього права (ст. 50 Конституції України), права на бізнес, право на працю тощо [20].

Галузеве законодавство та його роль у регулюванні туристичної діяльності визначено Цивільним кодексом України, а саме загальні принципи правового статусу фізичних та юридичних осіб, як учасників немайнових

майнових та особистих відносин; право власності та інші речові права; захист майнових прав; правові засади договірних відносин тощо.

Основою правового регулювання у сфері туристичного страхування є загальний Закон України «Про страхування». Господарський кодекс України регулює особливості господарської діяльності в Україні, Податковим кодексом передбачено оподаткування суб'єктів господарювання, до яких належать туристичні агенти та туроператори. [6; 60; 62]. Окремо регламентований Податковим кодексом України порядок стягнення туристичного податку в тих населених пунктах, в яких органи місцевого самоврядування прийняли спеціальне рішення про запровадження цього місцевого податку. Правове регулювання трудових відносин працівників регулюється законодавством про працю, зокрема Кодекс законів про працю України, законами України «Про оплату праці», «Про охорону праці» тощо [17; 52; 56]. За загальним правилом, трудовий договір дозволяється укладати з 16-річного віку, тривалість робочого часу для дорослих працівників становить 40 годин на тиждень, право на оплачувану відпустку настає після 6 місяців роботи в компанії, установі чи організації. За порушення трудової дисципліни застосовуються два види дисциплінарних санкцій: догана та звільнення з посади. Звільнення працівників зазвичай допускається за згодою профспілки. Закон також передбачає можливість працевлаштування з фізичною особою – суб'єктом господарювання, який досяг 18 років та належним чином зареєстрований. Таким чином, наймані працівники можуть бути як в туроператорів, так і в турагентів. Земельним кодексом України визначено, що певна категорія земель у структурі Земельного фонду України – це земля рекреаційного призначення, яка використовується для рекреації та відпочинку, тобто з метою, насамперед, для здійснення туристичної діяльності. Певною мірою використання земельних ділянок для туристичних цілей можливе також й на земельних ділянках інших земельних фондів: землях історико-культурного призначення, оздоровчого призначення, землях природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення [12].

Особливості організації курортів та їх функціонування на землях оздоровчого призначення регулюються законами України «Про курорти», спеціальним законом «Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу «Курортотополіс Трускавець». Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» стаття 63 передбачає, що рекреаційними зонами є ділянки суші і водного простору, призначені для організованого масового відпочинку населення і туризму [47; 56; 58].

Серед актів законодавства України, які регулюють туристичну діяльність, насамперед є Закони України: «Про культуру» від 14.12.2010 № 2778-VI; «Про туризм» від 15.09.1995 № 324/95-ВР; «Про курорти» від 05.10.2000 № 2026-III; «Про музеї та музейну справу» від 29.06.1995 № 249/95-ВР; «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 № 1805-III; «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21.09.1999 № 1068-XIV; «Про охорону археологічної спадщини» від 18.03.2004 № 1626-IV, Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 за № 168-р [36, 37, 40, 41, 44, 43].

Взаємодія органів місцевої державної влади, органів місцевого самоврядування області, представників науки, культури, зацікавленої громадськості та бізнесу створили проект стратегії розвитку туризму, який дозволить вивести Полтавщину до групи лідерів на ринку туристичних послуг серед інших регіонів України.

Серед актів законодавства України, які регулюють туристичну діяльність в Полтавській області, зокрема є: Стратегія регіонального розвитку Полтавської області, яка розроблена на підставі Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів», з урахуванням Державної стратегії регіонального розвитку України до 2020 року та досвіду реалізації «Стратегії розвитку Полтавської області на період до 2015 року», а також Стратегія розвитку туризму та курортів у Полтавській області на 2019 – 2029 роки, яка затверджена рішенням двадцять третьої сесії сьомого скликання Полтавської обласної ради від 21.12.2018 № 972 [45; 61].

Стратегія розвитку спрямована на:

- розвиток туристичного потенціалу;
- формування ключових ідеологічних понять;
- практичну реалізацію стратегічного планування розвитку туристичної галузі;
- розробку базових стратегічних підходів;
- визначення проблемних питань;
- впровадження, моніторинг туристичних програм та проектів;
- розроблення планів та впровадження заходів щодо розвитку туристичної галузі Полтавщини на наступний період.

Головною метою Стратегії є всебічний розвиток туризму, який включає в себе:

- всебічний розвиток внутрішнього туризму на Полтавщині;
  - актуалізація виїзного потоку туристів за рахунок іноземного споживача;
  - розвиток малого та середнього бізнесу, який працює в галузі надання туристичних та супутніх послуг;
  - розвиток економіки за рахунок надходжень до місцевого/обласного бюджету;
  - створити бренд гостинності на Полтавщині;
  - комплексне облаштування прилеглих до туристичних об'єктів територій (дороги, парковки тощо);
  - популяризація об'єктів та пам'яток археологічної спадщини регіону;
- розвиток сільського зеленого, промислового та ділового туризму [45; 61].

У галузі розвитку туризму і культури затверджені та реалізуються такі обласні програми:

- Комплексної Програми розвитку культури, мистецтва та охорони культурної спадщини в Полтавській області на 2018 – 2020 роки, затверджена рішенням другого пленарного засідання вісімнадцятої сесії Полтавської обласної ради сьомого скликання від 22.12.2017 р. № 583;

– Обласна програма розвитку туризму і курортів на 2016 – 2020 роки, затверджена рішенням першого пленарного засідання третьої сесії Полтавської обласної ради сьомого скликання від 29.01.2016 № 32;

– Програма збереження, вивчення та популяризації Більського городища на період 2018 – 2022 років, затверджена рішенням другого пленарного засідання вісімнадцятої сесії Полтавської обласної ради сьомого скликання від 22.12.2017 р. № 584.

Таким чином, законодавство України про туризм складається з Конституції України, Закону України «Про туризм», інших нормативно–правових актів, виданих відповідно до них. Майнові відносини в галузі туризму, засновані на рівності, автономії волі і майновій самостійності їх учасників, регулюються Цивільним та Господарським кодексами України з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом. Якщо міжнародним договором України, згода на обов’язковість якого надана Верховною Радою України, передбачені інші правила, ніж ті, що встановлені цим Законом, застосовуються правила міжнародного договору [6; 12].

Законами може передбачатися відповідальність і за інші порушення у сфері туристичної діяльності. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи за порушення законодавства у галузі туристичної діяльності несуть відповідальність згідно із законом.

За неналежне виконання своїх зобов’язань туроператор, турагент, інші суб’єкти туристичної діяльності несуть майнову та іншу відповідальність, визначену в договорі відповідно до чинного законодавства. Спори майнового характеру між суб’єктами туристичної діяльності та споживачами туристичних послуг вирішуються з дотриманням вимог Закону України «Про туризм» та Закону України «Про захист прав споживачів» [48; 62].

Підзаконні нормативно–правові акти, що регулюють відносини у сфері туризму, можна класифікувати за суб’єктами їх прийняття на такі групи :

– централізовані Постанови Кабінету Міністрів України;

– відомчі нормативно-правові акти, до яких відносяться , зокрема: накази Міністерства інфраструктури України, накази Державної туристичної адміністрації України, накази Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, накази Міністерства культури і туризму України, накази Міністерства надзвичайних ситуацій України, накази Міністерства освіти і науки України тощо.

Основними підзаконними нормативно-правовими актами, що регламентують різноманітні сфери туристичної діяльності, є наступні:

1. Нормативно-правові акти, що встановлюють вимоги при здійсненні туристичної діяльності спеціальними господарюючими суб'єктами у туристичній сфері: Ліцензійні умови провадження туроператорської діяльності, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 991; Інструкція про порядок оформлення ваучера на надання туристичних послуг та його використання, затверджено наказом Державної туристичної адміністрації України від 6 червня 2005 р. № 50 [42].

2. Нормативно-правові акти, що встановлюють вимоги щодо організації туристичних подорожей дітей та молоді: Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю, затверджено наказом Міністерства освіти і науки України 02.10.2014 № 1124 «Про затвердження нормативно–правових актів, які регламентують порядок організації туристсько–краєзнавчої роботи»; Порядок організації виїзду дітей за кордон на відпочинок та оздоровлення, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2005 року №1251.

3. Нормативно-правові акти, що встановлюють вимоги у готельній сфері: Правила обов'язкової сертифікації послуг з тимчасового розміщення (проживання), затверджено наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 27 січня 1999 р. № 37 (у редакції наказу Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 17 червня 2010 р. № 238); Правила користування готелями й аналогічними засобами розміщення та надання готельних послуг,

затверджено наказом Державної туристичної адміністрації України від 16 березня 2004 р. № 19; Порядок надання послуг з тимчасового розміщення (проживання), затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 року № 297 [43; 48].

4. Нормативно-правові акти, що встановлюють вимоги та гарантії безпеки при здійсненні туристичної діяльності: Порядок здійснення рятувальних заходів на об'єктах туристичних відвідувань, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 27 травня 2009 року № 507.

5. Нормативно-правові акти, що визначають правові засади державної підтримки туристичної сфери та спортивної інфраструктури: Указ Президента України від 11 березня 2003 року № 207 «Про деякі заходи щодо розвитку туристичної та курортно–рекреаційної сфер України», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 червня 2003 року №390-р «Про затвердження заходів щодо розвитку іноземного та внутрішнього туризму», Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. [61].

Для впорядкування перетину державного кордону громадянами України відповідно до статті 3 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», Постановою Кабінету Міністрів України затверджено Правила перетинання державного кордону громадянами України від 27 січня 1995 р. N 57 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2010 р. N 724). Ці Правила визначають порядок перетинання громадянами України державного кордону. Громадяни в'їздять в Україну без будь-яких обмежень. Громадяни, які перетинають державний кордон, зобов'язані пройти прикордонний, митний та інші види контролю відповідно до законодавства. Паспортний документ або посвідчення особи на повернення в Україну вважаються дійсними, якщо вони відповідають встановленому зразку, видані уповноваженим на те органом, оформлені належним чином і належать громадянинуві, який їх пред'являє.

Громадяни та обслуговуючий персонал транспортних засобів, що перетинають державний кордон, мають право: бути присутніми під час огляду транспортних засобів, вантажів і багажу, що їм належать, а також відбору зразків проб речовин і матеріалів, що їм належать, для експрес-аналізу контрольними органами і службами; отримувати від уповноважених службових осіб підрозділу охорони державного кордону та інших контрольних органів і служб усні роз'яснення в разі тимчасової відмови їм у перетинанні державного кордону.

Правову основу міжнародного співробітництва в галузі туризму становлять міжнародні договори України, укладені відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України».

Держава сприяє розширенню та зміцненню міжнародного співробітництва в галузі туризму на принципах і нормах, розроблених Всесвітньою туристською організацією.

Самостійною складовою туристичного законодавства України є наразі двосторонні та багатосторонні міжнародні угоди в галузі туризму, стороною яких є Україна. За даними офіційного сайту Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України до них, зокрема, варто віднести Договір про співробітництво в галузі туризму, що підписаний в рамках СНД 23 грудня 1993 року, а також двосторонні угоди з Індією (27.03.1992, 12.08.2003), Грузією (28.10.1997), Великим Герцогством Люксембург (30.09.1996), Туреччиною (15.09.1994), Тунісом (07.04.1995), Єгипет (16.10.1995), Вірменією (19.07.1999), Австрія (04.11.2004), Туркменістан (28.01.1998, 29.10.2015), Корея (05.07.2009), Кіпр (10.09.2010), Румунія (25.06.2019), Сербія (13.06.2019) [35].

Україна бере участь у діяльності міжнародних туристичних організацій відповідно до міжнародно-правових зобов'язань України та статутних документів таких організацій. З метою розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку та ефективного використання її туристичних ресурсів окремі повноваження з

представництва інтересів України в галузі туризму за межами України покладаються на її торгові представництва.

Одним з найважливіших міжнародно–правових актів з регулювання туристичної діяльності є Статут Всесвітньої туристської організації, прийнятий 27 вересня 1970 року в Мехіко. Вона створена як міжнародна організація міжурядового характеру. Статут Всесвітньої туристичної організації — це міждержавний договір, ратифікований 51 державою, офіційні туристські організації яких були членами Міжнародного Союзу Офіційних Туристських Організацій.

Щодо України, то План дій Україна – Європейський союз у сфері юстиції, свободи та безпеки створює загальні рамки для співпраці між Україною та Європейським Союзом. Значним кроком на шляху імплементації міжнародно-правових норм та стандартів в Україні стало прийняття Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року, а також Указу Президента України від 21 серпня 2004 року щодо питання організації виконання Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу». У якості першого послідовного кроку на шляху до довгострокової перспективи запровадження безвізового режиму поїздок, що визнана у Плані дій, з 1 січня 2008 року набули чинності Угоди між Україною та Європейським Союзом про спрощення оформлення віз та про реадмісію осіб [70].

Безвізовий діалог між Україною та Європейським Союзом з метою вивчення умов запровадження безвізового режиму поїздок громадян України до Європейського Союзу у довгостроковій перспективі, було офіційно розпочато 29 жовтня 2008 року. Рішення щодо безвізового режиму між Україною та Європейським союзом підписано 11 червня 2017 року.

Правове регулювання туристичної діяльності здійснюється задля впорядкування господарських відносин у сфері надання туристичних послуг, а

також для захисту прав громадян при використанні туристичних ресурсів України.

Здійснюючи рекламу в засобах масової інформації, туроператор повинен керуватися Законом України «Про рекламу», іншими нормативно-правовими актами, які регулюють цю сферу правових відносин.

Отже, правове регулювання туристичної діяльності в Україні має комплексний та міжгалузевий характер та покликане забезпечити правову основу для організації, безпеки та здійснення туристичної діяльності в Україні. Правове регулювання відносин у сфері туризму здійснюється з використанням джерел конституційного, цивільного, господарського, податкового, трудового, земельного, екологічного, адміністративного та кримінального права.

2.2. Система органів управління, що здійснюють формування політики та регулювання у сфері туризму

Відповідно до Закону України «Про туризм», державне регулювання туризму – це комплекс заходів щодо регулювання та контролю діяльності у сфері туризму з метою захисту прав та законних інтересів громадян, охорони навколишнього середовища, підвищення рівня туристичного обслуговування та забезпечення туристичної безпеки [62].

Тим самим законодавчо визначено зміст діяльності держави щодо регулювання туризму, який охоплює значну кількість людських, природних та фінансових ресурсів, і тому не може залишитися без спеціальних правових, організаційних, економічних важелів впливу, у тому числі з метою обмеження негативних проявів конкуренції, а також забезпечення основи соціального захисту населення.

Ось чому державне регулювання туризму має бути пов'язане, перш за все, з необхідними та достатніми вимогами, що відображають інтереси в цілому, враховуючи сучасні реалії соціально-економічного розвитку.

Регулювання розвитку туристичної галузі на державному рівні необхідно для:

- збільшення валового національного доходу від рекреаційно-туристичної діяльності;
- захист споживачів туристичних послуг;
- організації рекреаційно-туристичної діяльності у цивілізованих рамках;
- збереження та охорона рекреаційно-туристичних ресурсів.

Основними цілями державного регулювання у сфері в'їзного туризму є:

- забезпечення прав громадян, передбачених Конституцією України, на відпочинок, свободу пересування, відновлення та зміцнення здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, на задоволення духовних потреб та інших прав;
- туристична безпека, захист прав та законних інтересів туристів, інших суб'єктів туристичної діяльності та їх об'єднань, законних прав та інтересів власників чи користувачів земель, будівель та споруд;
- збереження цілісності туристичних ресурсів України, раціональне їх використання, охорона культурної та екологічної спадщини, врахування державних та громадських інтересів у територіальному плануванні та розвитку;
- створення сприятливих умов для розвитку туристичної галузі, підтримка пріоритетних напрямків туристичної діяльності.

Відповідно до законодавства, регулювання у сфері туризму, у тому числі в'їзного, здійснюється Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади у сфері туризму, місцевими адміністраціями, органами місцевого самоврядування, та іншими органами, що належать до їх компетенції [27, с.2].

Регулювання в'їзного туризму в Україну здійснюється системою органів, що представляють майже всі гілки та рівні влади (рис. 2.1), при цьому до цих

процесів мають відношення не лише структури, що спеціалізуються на туризмі, але й інші, що обумовлено його специфікою

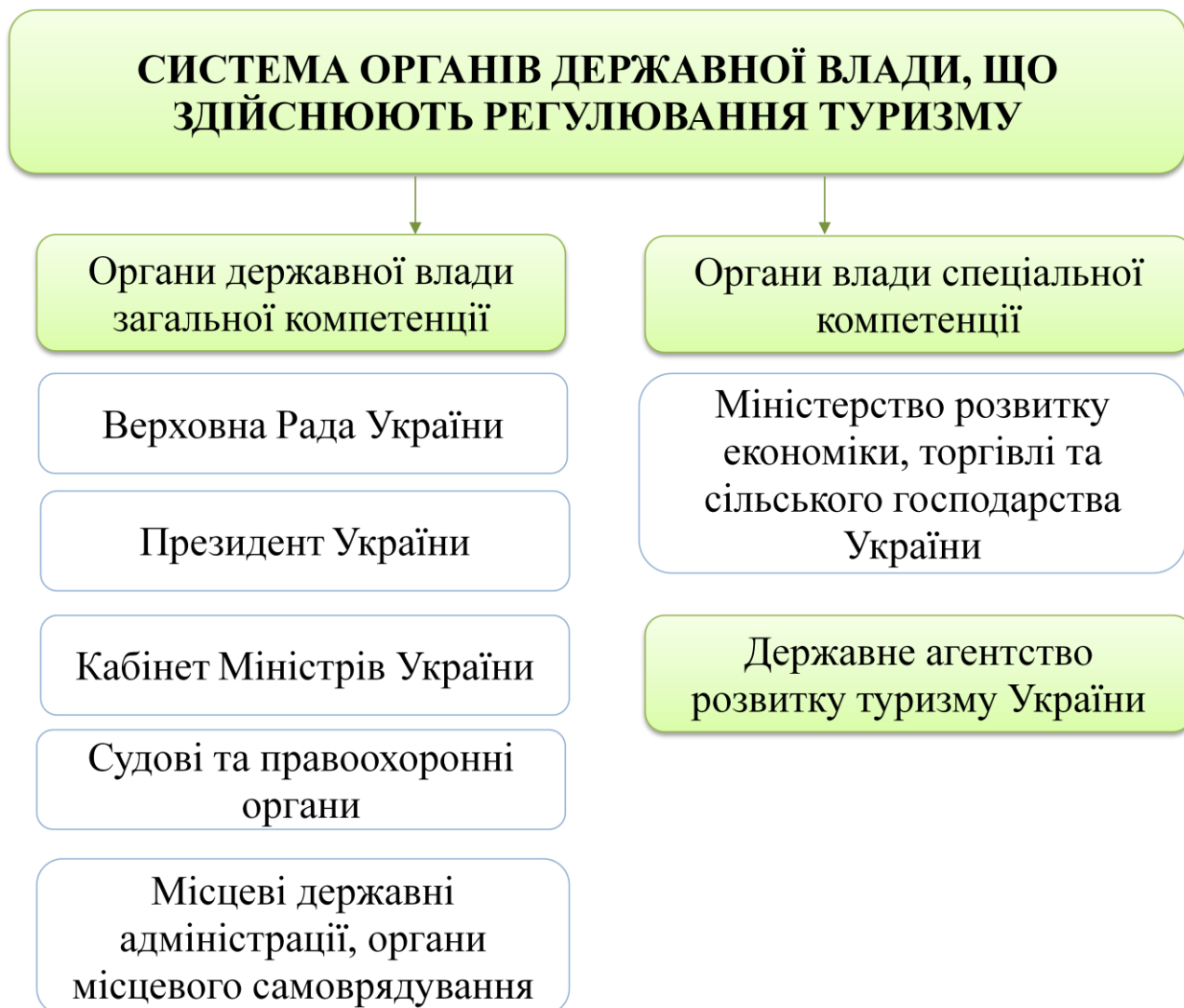

Рис. 2.1 – Регулювання в'їзного туризму в Україні (розроблено автором на основі [31])

В свою чергу на регіональному рівні також здійснюється регулювання в'їзного туризму через законодавчі органи (обласні ради народних депутатів, міські ради, районні ради, селищні та сільські ради народних депутатів) та виконавчі органи (відповідний департамент / відділ обласних та районних державних адміністрацій), тощо.

На галузевому рівні до суб'єктів управління туризму відносяться Уряд України, Державне агентство України розвитку туризму України, місцеві органи влади, тощо. Управління здійснюється за допомогою обміну інформації між суб'єктом і об'єктом управління. Предмет управління в сфері туризму дуже різноманітний. Існує, насамперед, економічний механізм та організаційні структури. По-друге, маркетинг та інформаційні технології та, нарешті, персонал – менеджери, спеціалісти, фахівці та інші складові систем управління. Елементи системи управління тісно взаємодіють. Це унеможлиблює зміну одного з елементів, не змінюючи інших відповідно [31, с.6].

Президент України, як гарант дотримання прав і свобод людини і громадянина, відповідно до Конституції та законів України, видає укази та розпорядження, що є обов'язковими для виконання на території України. До виключних компетенцій Верховної Ради України у сфері туризму належать визначення основних напрямів державної політики у сфері туризму, визначення правових основ регулювання відносин у цій галузі, вдосконалення та адаптація їх до загально визнаних норм міжнародного права, визначення в законі про Державний бюджет України обсяг фінансової підтримки туристичної галузі. Відповідні комітети та підкомітети Верховної Ради працюють над розробкою та вдосконаленням законодавчої бази туризму, включаючи в'їзний туризм. Компетенція Кабінету Міністрів регулювати туризм, включаючи в'їзний, відноситься загальне управління та реалізація державної туристичної політики; розробка та затвердження програм її розвитку в Україні та їх фінансування відповідно до бюджетного законодавства. Крім того, Кабінет Міністрів приймає нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері туристичної діяльності; забезпечує раціональне використання туристичних ресурсів та заходи щодо їх збереження; визначає порядок організації рятувальних бригад та порядок проведення рятувальних заходів у разі аварій; встановлює державну систему наукового забезпечення в галузі туризму; здійснює міжнародне співробітництво у сфері туризму; вирішує інші питання, пов'язані з його повноваженнями відповідно до Конституції та законів України.

З метою забезпечення комплексного підходу до вирішення питань управління розвитком туризму в Україні постановою Кабінету Міністрів України від 14 травня 2015 р. № 388 «Про утворення Координаційної ради з питань туристичної діяльності» [63].

Координаційна рада з питань туризму (далі - Рада) є тимчасовим дорадчим органом при Кабінеті Міністрів України.

Основними завданнями Ради є:

- 1) сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади з питань реалізації державної політики у сфері туризму та курортів;
- 2) підготовка пропозицій щодо формування і реалізації державної політики у сфері туризму та курортів;
- 3) визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час реалізації державної політики у сфері туризму та курортів;
- 4) підвищення ефективності діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади у сфері туризму та курортів;
- 5) удосконалення нормативно-правової бази у сфері туризму та курортів;
- 6) сприяння з урахуванням світового досвіду розробленню та виконанню міжнародних програм і проектів, ініціюванню укладення міжнародних договорів у сфері туризму та курортів.

Координаційна рада відповідно до покладених на неї завдань [63]):

- 1) проводить аналіз стану та причин виникнення проблем під час реалізації державної політики у сфері туризму та курортів;
- 2) вивчає результати діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій у сфері туризму та курортів;
- 3) проводить моніторинг стану виконання органами виконавчої влади покладених на них завдань у сфері туризму та курортів;
- 4) бере участь у розробленні проектів нормативно-правових актів з питань, що належать до її компетенції;

5) подає Кабінетові Міністрів України розроблені за результатами своєї роботи пропозиції та рекомендації.

Для реалізації державної політики у сфері туристичної галузі та регулювання туристичної діяльності створено центральний орган виконавчої влади у сфері туризму, що діє при Міністерстві економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України і йому підпорядковується – Департамент туризму та курортів. Департамент туризму та курортів є самостійним структурним підрозділом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Основна мета діяльності відділу – забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері туризму та курортів (крім державного нагляду (контролю) у сфері туризму та курортів) [31, с.8].

Центральний орган виконавчої влади у галузі туризму України узагальнює практику впровадження законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення цього законодавства та своєчасно подає їх Президентові України та Кабінету Міністрів України. В межах своєї компетенції він організовує виконання законодавчих актів та систематично контролює їх виконання.

Основними завданнями департаменту є:

- 1) розроблення пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері туризму та курортів;
- 2) реалізація основних пріоритетних напрямів державної політики у сфері туризму;
- 3) забезпечення розроблення та виконання програм розвитку туризму та курортів в Україні;
- 4) участь у межах повноважень, передбачених законом, у розробленні, укладанні та виконанні міжнародних договорів у сфері туристичної діяльності;
- 5) участь у представленні країни в міжнародних туристичних організаціях і на міжнародних заходах з туризму;
- 6) уживання заходів щодо розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку;

- 7) організація обліку туристичних ресурсів України, забезпечення їх раціонального використання та охорони;
- 8) підготовка переліку посад фахівців туристичного супроводу та кваліфікаційних вимог до них;
- 9) забезпечення створення та ведення Державного кадастру природних територій курортів;
- 10) забезпечення встановлення порядку створення та ведення Державного кадастру природних територій курортів;
- 11) участь у створенні та веденні Державного кадастру природних лікувальних ресурсів;
- 12) забезпечення розгляду клопотання про оголошення природних територій курортними;
- 13) забезпечення розроблення порядку оформлення ваучера на надання туристичних послуг та його використання;
- 14) участь у розробленні програм облаштування транспортних магістралей об'єктами туристичної інфраструктури;
- 15) забезпечення встановлення відповідних категорій об'єктам туристичної інфраструктури (готелям, іншим об'єктам, призначеним для надання послуг з розміщення, закладам харчування, курортним закладам тощо);
- 16) оформлення та видача свідоцтва про встановлення об'єктам туристичної інфраструктури відповідної категорії;
- 17) забезпечення створення та ведення реєстру свідоцтв про встановлення категорій об'єктам туристичної інфраструктури;
- 18) забезпечення відповідно до законодавства ліцензування туроператорської діяльності;
- 19) забезпечення ведення Ліцензійного реєстру суб'єктів туроператорської діяльності;
- 20) здійснення заходів щодо підвищення конкурентоспроможності туристичного ринку, у тому числі заходів, пов'язаних з інтеграцією

національного туристичного ринку в єдиний європейський туристичний простір;

21) дослідження туристичного ринку, підготовка та поширення інформації про Україну та її туристичні можливості на міжнародному туристичному ринку та всередині держави;

22) здійснення роботи з поширення соціальної реклами у сфері туризму;

23) участь у здійсненні стандартизації туристичних послуг та об'єктів туристичної інфраструктури (готелі, інші об'єкти, призначені для надання послуг з розміщення, заклади харчування, курортні заклади тощо);

24) участь у здійсненні комплексного аналізу і прогнозуванні розвитку сфери туризму та курортів, організації наукових, маркетингових та інших аналітичних досліджень;

25) надання в межах компетенції пропозицій щодо залучення міжнародної технічної допомоги та інших грантів міжнародних та вітчизняних організацій для розвитку туризму і курортів та участь у здійсненні їх координації;

26) сприяння координації діяльності органів виконавчої влади, суб'єктів підприємницької діяльності, їх об'єднань, які здійснюють діяльність у сфері туризму;

27) збір пропозицій стосовно включення заходів з регіональних програм розвитку туризму до відповідних загальнодержавних програм;

28) забезпечення координації діяльності курортних закладів (незалежно від форми власності), пов'язаної з використанням лікувальних ресурсів, а також діяльності підприємств, установ та організацій, що обслуговують курорти;

29) надання суб'єктам туристичної діяльності методичної, консультаційної та іншої допомоги;

30) забезпечення підготовки пропозицій щодо розроблення, запровадження і супроводження програмного забезпечення, інформаційних мереж і баз даних з питань діяльності департаменту;

31) участь в організації та проведенні нарад, семінарів, конференцій, круглих столів та інших заходів з питань, що належать до компетенції департаменту;

32) участь у підготовці пропозицій щодо погодження кандидатур на посади керівників структурних підрозділів з питань туризму та курортів обласних державних адміністрацій;

33) участь у визначенні пріоритетних напрямів наукових досліджень та проведенні науково-дослідних робіт у сфері туризму;

34) участь у розробленні навчальних планів і освітніх програм з навчання фахівців у сфері туризму та курортів, їх професійній підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації;

35) участь у підготовці проектів наказів, рішень, інструкцій та інших документів Мінекономрозвитку з питань, що належать до компетенції департаменту;

36) розгляд у встановленому порядку звернень громадян з питань, що належать до компетенції департаменту [63].

В цілому реалізація широкого кола завдань Департаменту туризму і курортів щодо розвитку в'їзного туризму спирається на взаємодію з місцевими органами влади і проводиться через систему Генеральних агентств Центрального органу виконавчої влади в галузі туризму України, які створені у 23 обласних центрах України.

Крім того, державне управління розвитком в'їзного туризму здійснюють інші центральні органи виконавчої влади (Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство інфраструктури України, Державна митна служба та Державна прикордонна служба тощо). Ці органи в межах своїх повноважень:

- забезпечують реалізацію державної політики в галузі в'їзного туризму;
- здійснюють підготовку пропозицій щодо реалізації державної політики в галузі туризму;

– беруть участь у створенні організаційно-правових та економічних механізмів реалізації державної політики в галузі туризму [31, с.5].

Регіональні та обласні ради, відповідно до своїх повноважень, приймають регіональні програми розвитку туризму, включаючи і в'їзний, які фінансуються, відповідно, обласними та регіональними бюджетами, та контролюють фінансування регіональних програм розвитку туризму за рахунок коштів обласних і районних бюджетів.

Сільські ради, селища та міста відповідно до своїх повноважень приймають програми розвитку місцевого туризму, включаючи в'їзний; призначають кошти місцевого бюджету для фінансової підтримки місцевих програм розвитку туризму; доручити їх виконавчим органам фінансування місцевих програм розвитку туризму за рахунок місцевого бюджету; вживають заходів для заохочення суб'єктів господарювання, які надають туристичні послуги.

Органами управління у сфері в'їзного туризму є також районні, обласні державні адміністрації, виконавчі органи місцевих рад. Відповідно до ст. 26 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», ст. 44 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» районні, обласні держадміністрації забезпечують розвиток туризму у відповідних районах та областях [49; 50] . Стаття 11 Закону України «Про туризм» [62] встановлює за місцевими державними адміністраціями такі повноваження:

- здійснення виконавчих та організаційно-розпорядчих функцій щодо організації і розвитку курортно-рекреаційної сфери і туризму;
- розробку проектів регіональних програм розвитку туризму та подання їх для затвердження, відповідно, обласним і районним радам;
- вжиття заходів щодо виконання регіональних програм розвитку туризму;
- сприяння туристичній діяльності у своєму регіоні і створенню сучасної туристичної інфраструктури;

- розроблення і впровадження заходів для захисту місцевих туристичних ресурсів;
- видачу дозволів на право здійснення туристичного супроводу;
- аналіз ринку туристичних послуг у межах адміністративно-територіальних одиниць, подання Міністерству культури та туризму України необхідних відомостей про розвиток туризму в адміністративно-територіальних одиницях;
- здійснення соціальної реклами туристичних ресурсів, утворення відповідних інформаційних центрів;
- участь у підготовці, перепідготовці і підвищенні кваліфікації кадрів у галузі туристичної діяльності, що фінансуються за рахунок коштів місцевого бюджету;
- надання суб'єктам туристичної діяльності методичної і консультативної допомоги щодо організації їх діяльності;
- залучення підприємств, установ і організацій, розташованих на підпорядкованій їм території, до розв'язання проблем розвитку туризму в регіонах;
- внесення у встановленому порядку до Міністерства культури і туризму України пропозицій про анулювання ліцензій, виданих туроператорам та турагентам [49; 50; 62].

Виконавчі органи місцевих рад в межах їх повноважень:

- розробляють проекти місцевих програм розвитку туризму і подають їх для затвердження відповідним місцевим радам;
- вживають заходів щодо виконання місцевих програм розвитку туризму;
- залучають на договірних засадах підприємства, установи і організації, розташовані на відповідній території, до розв'язання проблем розвитку місцевого туризму та підтримки туристичних ресурсів;
- організовують проведення інвентаризації туристичних ресурсів місцевого значення;
- сприяють охороні і збереженню туристичних ресурсів;

- залучають місцеве населення до туристичної діяльності, створюючи нові робочі місця;

- сприяють розвитку на відповідній території різних видів туризму [49].

Сільські ради, селищні, міські ради відповідно до своїх повноважень приймають програми розвитку місцевого туризму, включаючи в'їзний; визначають кошти місцевих бюджетів для фінансування місцевих програм розвитку туризму; доручає своїм виконавчим органам фінансування місцевих програм розвитку туризму за рахунок місцевого бюджету; вживають заходи для заохочення суб'єктів господарювання, які надають туристичні послуги.

Органами управління у сфері в'їзного туризму є також районні, обласні державні адміністрації, виконавчі органи місцевих рад. Відповідно до ст. 26 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», ст. 44 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» районні, обласні держадміністрації забезпечують розвиток туризму у відповідних районах та областях [49]. Стаття 11 Закону України «Про туризм» [62] встановлює за місцевими державними адміністраціями такі повноваження:

- здійснення виконавчих та організаційно-розпорядчих функцій щодо організації і розвитку курортно-рекреаційної сфери і туризму;

- розробку проектів регіональних програм розвитку туризму та подання їх для затвердження, відповідно, обласним і районним радам;

- вжиття заходів щодо виконання регіональних програм розвитку туризму;

- сприяння туристичній діяльності у своєму регіоні і створенню сучасної туристичної інфраструктури;

- розроблення і впровадження заходів для захисту місцевих туристичних ресурсів;

- видачу дозволів на право здійснення туристичного супроводу;

- аналіз ринку туристичних послуг у межах адміністративно-територіальних одиниць, подання Міністерству культури та туризму України

необхідних відомостей про розвиток туризму в адміністративно-територіальних одиницях;

- здійснення соціальної реклами туристичних ресурсів, утворення відповідних інформаційних центрів;

- участь у підготовці, перепідготовці і підвищенні кваліфікації кадрів у галузі туристичної діяльності, що фінансуються за рахунок коштів місцевого бюджету;

- надання суб'єктам туристичної діяльності методичної і консультативної допомоги щодо організації їх діяльності;

- залучення підприємств, установ і організацій, розташованих на підпорядкованій їм території, до розв'язання проблем розвитку туризму в регіонах;

- внесення у встановленому порядку до Міністерства культури і туризму України пропозицій про анулювання ліцензій, виданих туроператорам та турагентам [49; 50; 62].

Виконавчі органи місцевих рад в межах їх повноважень:

- розробляють проекти місцевих програм розвитку туризму і подають їх для затвердження відповідним місцевим радам;

- вживають заходів щодо виконання місцевих програм розвитку туризму;

- залучають на договірних засадах підприємства, установи і організації, розташовані на відповідній території, до розв'язання проблем розвитку місцевого туризму та підтримки туристичних ресурсів;

- організовують проведення інвентаризації туристичних ресурсів місцевого значення;

- сприяють охороні і збереженню туристичних ресурсів;

- залучають місцеве населення до туристичної діяльності, створюючи нові робочі місця;

- сприяють розвитку на відповідній території різних видів туризму [49].

Однією з найважливіших проблем розвитку туристичної галузі в Україні є відсутність значної державної підтримки місцевих ініціатив розвитку туризму.

Однак зарубіжний досвід показує, що максимального ефекту в цьому випадку можна досягти лише за умов співпраці органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських та професійних організацій та бізнес-структур.

Проблема державного регулювання в'їзного туризму полягає у визначенні основних тенденцій в'їзного туризму та презентуванні належних кроків інтеграції України до міжнародного ринку туристичних послуг з урахуванням її реальних можливостей. Актуальними питаннями залишаються створення нормативно-правової бази державного регулювання у сфері в'їзного туризму, податкової політики, приватизації та акціонування, створення інвестиційних умов, що стимулюють приплив коштів до об'єктів туристичної галузі на території України. Перш за все, мова йде про готельно-туристичні підприємства країни, які можна ефективно розвивати, створення нових робочих місць, просування культурних цінностей, багатство флори та фауни, рекреаційний потенціал нашої країни.

Серед інших гострих проблем регулювання в'їзного туризму в Україну необхідно відзначити недостатній рівень кадрового забезпечення управління туристичною галуззю за кількісними та якісними параметрами, а також розміщення закладів розміщення, санаторно-курортних та рекреаційних закладів до різні агентства, що ускладнює стандартизацію туристичних послуг, поліпшення їх якості. запровадження ефективних механізмів державного регулювання розвитку туристичної галузі.

Слід зазначити, що методи та методи впливу, що застосовуються сьогодні для регулювання туристичної галузі, не завжди відповідають сучасним умовам та тенденціям. Тому, щоб змінити ситуацію на краще, необхідно вдосконалити механізми регулювання економічної діяльності з урахуванням досвіду країн з розвинутою туристичною галуззю, формування нових соціально-економічних підходів до стратегії розвитку національного комплексу. система управління туризмом та туризмом на національному та регіональному рівнях. [31, с. 26].

В даний час уряд планує створити в Україні центральний орган виконавчої влади, який здійснюватиме нагляд за індустрією гостинності та

просуванням туризму у світі. Форма такого органу – державне агентство. Державна допомога туристичній галузі може змінити вітчизняну галузь гостинності, на яку планується виділити 240 мільйонів до кінця 2020 року, кошти, які будуть виділені на розвиток внутрішнього туризму, створення туристичної інфраструктури, просування українських туристичних продуктів у світі та підвищення рівня туристичного обслуговування в Україні.

Необхідною умовою ефективного розвитку в'їзного туризму є чіткий розподіл компетенції між центральними та регіональними галузевими органами влади, а також між органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. Доцільно делегувати повноваження місцевим органам влади для розвитку місцевого туризму: створення регіональних туристичних корпорацій, туристичних інформаційних центрів, побудови інфраструктури, залучення інвестицій тощо. Робоча група спеціалістів, створена на рівні центрального органу виконавчої влади у сфері туризму, може сприяти ефективному виконанню делегованих повноважень, які на основі законодавчої та нормативної бази України з урахуванням закордонного досвіду будуть складати конкретний план заходів для кожного окремого туристичного регіону і дасть можливість його виконання. Однією з найважливіших проблем розвитку туристичної галузі в Україні є відсутність значної державної підтримки місцевих ініціатив розвитку туризму. Однак зарубіжний досвід показує, що максимального ефекту в цьому випадку можна досягти лише за умов співпраці органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських та професійних організацій та бізнес-структур [22, с.31].

Проблема державного регулювання в'їзного туризму полягає у визначенні основних тенденцій в'їзного туризму та презентуванні належних кроків інтеграції України до міжнародного ринку туристичних послуг з урахуванням її реальних можливостей. Актуальними питаннями залишаються створення нормативно-правової бази державного регулювання у сфері вхідного

туризму, податкової політики, приватизації та утримання акцій, створення інвестиційних умов, що стимулюють приплив коштів до об'єктів туристичної галузі на території України. Перш за все, мова йде про готельно-туристичні підприємства країни, які можна ефективно розвивати, створення нових робочих місць, просування культурних цінностей, багатство флори та фауни, рекреаційний потенціал нашої країни [31, с.26].

Серед інших гострих проблем регулювання в'їзного туризму в Україну необхідно відзначити недостатній рівень кадрового забезпечення управління туристичною галуззю за кількісними та якісними параметрами, а також підпорядкованість закладів розміщення санаторно-курортних та рекреаційних закладів до різних відомств, що ускладнює стандартизацію туристичних послуг, поліпшення їх якості. запровадження ефективних механізмів державного регулювання розвитку туристичної галузі [32, с.9].

Слід зазначити, що засоби та методи впливу, що застосовуються сьогодні для регулювання туристичної галузі, не завжди відповідають сучасним умовам та тенденціям. Тому, щоб змінити ситуацію на краще, необхідно вдосконалити механізми регулювання економічної діяльності з урахуванням досвіду країн з розвиненою туристичною галуззю, формування нових соціально-економічних підходів до стратегії розвитку національного туристичного комплексу і системи управління туристичними процесами на державному та регіональному рівнях.

В даний час уряд планує створити в Україні центральний орган виконавчої влади, який здійснюватиме нагляд за індустрією гостинності та промоцією туристичної України в світі. Форма такого органу – державна агенція. Державна підтримка туристичній галузі може змінити вітчизняну галузь гостинності, на яку планується виділити 240 мільйонів до кінця 2020 року, кошти які будуть спрямовані на розвиток внутрішнього туризму, створення туристичної інфраструктури, промоцію українських туристичних продуктів у світі та на підвищення рівня туристичного сервісу в Україні.

Необхідною умовою ефективного розвитку в'їзного туризму є чіткий розподіл компетенції та повноважень між центральними та регіональними галузевими органами влади, а також між органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. Доцільно делегувати повноваження місцевим органам влади для розвитку місцевого туризму: створення регіональних туристичних корпорацій, туристичних інформаційних центрів, побудови інфраструктури, залучення інвестицій тощо. Робоча група спеціалістів, створена на рівні центрального органу виконавчої влади у сфері туризму, може сприяти ефективному виконанню делегованих повноважень, які на основі законодавчої та нормативної бази України з урахуванням закордонного досвіду будуть складати конкретний план заходів для кожного окремого туристичного регіону і дасть можливість його виконання [7, с.32].

Шляхами удосконалення системи регулювання розвитку туризму, у тому числі, і в'їзного, можуть також стати:

- створення служби обліку й охорони туристичних ресурсів, в компетенцію якої б входило складання карт туристичних ресурсів кожної області, оцінка їх у балах, визначення першочерговості їх освоєння, розробка системи заходів щодо охорони природних ресурсів і відновлення пам'ятників культури;

- створення регіональних служб визначення попиту та реклами (особливості географічного положення, природних умов, унікальність культурної спадщини тощо зумовлюють необхідність визначення попиту і рекламування у кожному конкретному регіоні);

- вирішення питання підготовки управлінських кадрів в галузі туризму.

Нормативно-правові акти України в галузі туризму можна поділити на загальні та спеціальні. Загальні риси полягають у тому, що об'єкт їх регулювання є досить широким і включає туристичні та інші суспільні відносини. Спеціальні акти, повністю присвячені туризму [47, с. 260].

За характером правового регулювання – матеріальні та процесуальні. Нормативно-правові акти в галузі туризму матеріального характеру – акти,

що містять основні норми закону: встановлюють права та обов'язки, а також відповідальність учасників відповідних відносин. Ресурси українського законодавства щодо процесуального характеру туризму регулюють процесуальні відносини у сфері туризму: надання права здійснювати туристичну підтримку, ліцензійну діяльність у сфері туризму, сертифікацію туристичних послуг, порядок в'їзду та виїзду громадяни України, іноземних громадян та особи без громадянства, захист прав і свобод людини в туризмі тощо [49, с. 70].

При цьому всю сферу нормативно-правових актів про туризм можна об'єднати в чотири групи: Конституція України, законодавство України про туризм загальної дії, спеціальне законодавство України про туризм та міжнародно-правові акти в галузі туризму. До першої групи належить Конституція України, яка є основою туристичного законодавства, норми якої регулюють найважливіші відносини в галузі туризму. Друга група складається із законодавства, що регулює як туризм, так і інші суспільні відносини, тобто так зване законодавство про загальні дії та створює умови для реалізації права на свободу пересування, відпочинку та інших суміжних прав і свобод. з ним у туристичні поїздки однією людиною та одним громадянином. До третьої групи належать спеціальне законодавство України про туризм, яке охоплює Закон України «Про туризм», постанови Верховної Ради України про туризм, Укази Президента України та постанови Кабінету Міністрів України про туризм, відомчі акти компетентних органів держава з питань туризму. За роки існування туризму міжнародна спільнота виробила принципи та норми, що регулюють питання туризму. До четвертої групи належать міжнародні туристичні угоди України; міжнародні конвенції, що регулюють надання туристичних послуг, здійснення туристичних формальностей; рішення міжнародних неурядових організацій з питань туризму тощо [20; 62].

2.3. Аналіз основних показників туристичної діяльності

За даними світового економічного форуму, конкурентоспроможність туристичної галузі України є низькою. Якщо в рейтингу індексу туристичної конкурентоспроможності за 2017 рік Україна посіла 88 місце серед 136 тестованих країн, то у 2019 році втратила свої позиції, і посіла 78 місце із 140. Разом з тим, порівнюючи з оцінкою за 2013 рік, коли ми посідали 76 сходинку з 140 країн світу, нами втрачено 12 позицій. За показниками розвитку туристичної та транспортної інфраструктури, якості обслуговування організованого туризму і в туристичній галузі в цілому, ефективності державної туристичної політики, визнання туризму пріоритетною галуззю на рівні національних інтересів, можливості безвізового виїзду Україна значно поступається розвиненим країнам [26, с. 6].

Нестабільна внутрішньополітична та економічна ситуація, збройний конфлікт на сході України спричинили як скорочення в'їзних туристів, так і загрозове падіння доходів галузі. Дані рейтингів економічного розвитку туристичної сфери, які складаються Світовою Радою подорожей та туризму, свідчать, що прямий внесок сфери туризму у валовий внутрішній продукт, зайнятість і капітальні інвестиції нашої країни нижче середніх європейських показників.

Розвиток туристичної сфери в Україні сьогодні значно поступається найближчим країнам–сусідам з Євросоюзу – Польщі, Угорщині, Чехії, але він поступово розвивається. При цьому європейськими і світовими лідерами в секторі подорожей і туризму останніх років є Іспанія, Франція і Німеччина.

Сьогодні Україну можна віднести до країн із середнім рівнем розвитку туристичного продукту, у якій в достатній мірі не використовуються сприятливі передумови для належного розвитку в'їзного туризму.

Таблиця 2.1

Кількість іноземних громадян, що перетинали державний кордон України

(складено автором за даними [34])

(тис. осіб)

Період	2017	2018	2019	2020	Приріст,%		
					2018/2017	2019/2018	2020/2019
I квартал	2 427,3	2 631,5	2 547,7	2 357,8	8,4	-3,2	-7,5
II квартал	3392,7	3697,1	3673,4	2357,8	9	-0,6	-4,3
III квартал	4559,1	4769,5	4935,7	-	4,6	3,5	-
IV квартал	3226,3	3323,1	3 050,1	-	3	-8,2	-
Усього	13606	14421,2	14207	-	6	-1,5	-

Лідерами за кількістю в'їздів іноземців до України історично залишаються прикордонні країни, частка яких з 2017 року поступово зменшується з 85,5% до 80,7 %. На фоні зменшення у I півріччі 2020 року прикордонного обміну у порівнянні з I півріччям 2019 року, спостерігаються якісні зміни в структурі в'їзного туристичного потоку з неприкордонних країн.

Протягом 2018–2020 років виїзний туристичний потік зберігає стабільну тенденцію до зростання, у зв'язку із введенням з 11 червня 2017 року безвізового режиму з країнами Європейського Союзу. За підсумками I півріччя 2020 року приріст виїзного потоку українських туристів порівняно з аналогічним періодом 2019 року становить 5,6% (у I півріччі 2019 р. приріст становив 3,3%).

Перерозподіл туристичних потоків пояснюється запровадженням безвізового режиму з країнами Європейського Союзу, введенням з 01.01.2018 року змін до Митного кодексу України, що значно обмежують безмитний перетин товарів через кордон, розширенням лоукост авіап перевезень та відкриттям прямих авіарейсів. При цьому спостерігаються якісні зміни в структурі виїзного туристичного потоку до неприкордонних країн.

Таблиця 2.2

ТОП–10 країн, громадяни яких найчастіше відвідують Україну, тис. осіб
(складено автором за даними [34])

Назва країни	2017	2018	2019	2020	2020/ 2019,%
Молдова	1986,8	2 013,2	1 949,6	1 795,5	-7,9
Білорусь	674,9	1 048,0	1 064,5	909,6	-14,5
Росія	596,2	620,3	645,3	623,6	-3,4
Польща	555,5	553,0	532,4	513,5	-3,5
Угорщина	581,3	608,0	447,4	417,3	-6,7
Румунія	374,8	400,6	354,8	353,7	-0,3
Словаччина	206,7	168,9	151,8	127,7	-15,9
Туреччина	87,8	115,5	134,2	125,8	-6,2
Ізраїль	76,5	99,9	125,7	121,0	-3,8
Німеччина	70,5	87,6	98,7	115,9	17,5

Так зафіксовано суттєве зростання потоків до: Австрії – на 157%, Німеччини – 60,9%, Іспанії – 50,1%, Єгипту – 46,0%, Болгарії – 42,4%, Греції – 43,8%, Італії – 30,5%, Кіпру – 23,6%, Грузії – 18,4%, Туреччини – 14,6% та ОАЕ –13,9% [34].

При аналізі інформації щодо надходжень від сплати туристичного збору за 2017–2019 роки, можемо сказати, що обсяг надходжень від сплати туристичного збору у 2019 році склав 90,7 млн. грн., що на 29,2% більше, ніж у 2018 році. При цьому у 2018 році у порівнянні з 2016 роком приріст сплати туристичного збору склав 30%.

ТОП–5 областей України за найбільшими обсягами надходжень від сплати туристичного збору, що надійшли до місцевих бюджетів, у 2019 році: – м. Київ – 33,0 млн грн (36,4% від загальної суми турзбору);

– Львівська обл. – 13,4 млн грн (14,8%);

– Одеська обл. – 11,6 млн грн (12,7%);

- Закарпатська обл. – 3,8 млн грн (4,2%);
- Івано-Франківська обл. – 3,7 млн гривень (4,1%) [34].

Спостерігається позитивна динаміка щодо сплати податкових платежів до Державного бюджету України підприємствами, що здійснюють туристичну діяльність. У 2019 році сума податкових платежів від юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, які здійснюють туристичну діяльність, склала 4 222,2 млн грн, що на 20,7% більше, ніж у 2018 році. При цьому обсяг платежів від юридичних осіб збільшився на 19,2%, а від фізичних осіб-підприємців – на 38,1%.

Таблиця 2.3

Кількість туроператорів та тур агентів, од.
(складено автором за даними [34])

Кількість туроператорів та турагентів								
	2019				2020			
	Кількість туроператорів та турагентів - юридичних осіб	З них		Кількість турагентів - фізичних осіб - підприємців	Кількість туроператорів та турагентів - юридичних осіб	З них		Кількість турагентів - фізичних осіб - підприємців
		туроператори	турагенти			туроператори	турагенти	
Україна	1797	538	1259	2644	1561	452	1109	2306
Полтавська область	14	–	14	136	14	-	14	110

ТОП–5 областей України за найбільшими обсягами надходжень від сплати податків суб'єктами туристичної діяльності у 2019 році: м. Київ – 1363,8 млн грн (32,3 % від загальної суми); Львівська обл. – 447,4 млн грн (10,6 %); Одеська обл. – 287,6 млн грн (6,8 %); Дніпропетровська обл. – 235,2 млн грн (5,6 %); Харківська обл. – 195,4 млн гривень (4,6 %) [35].

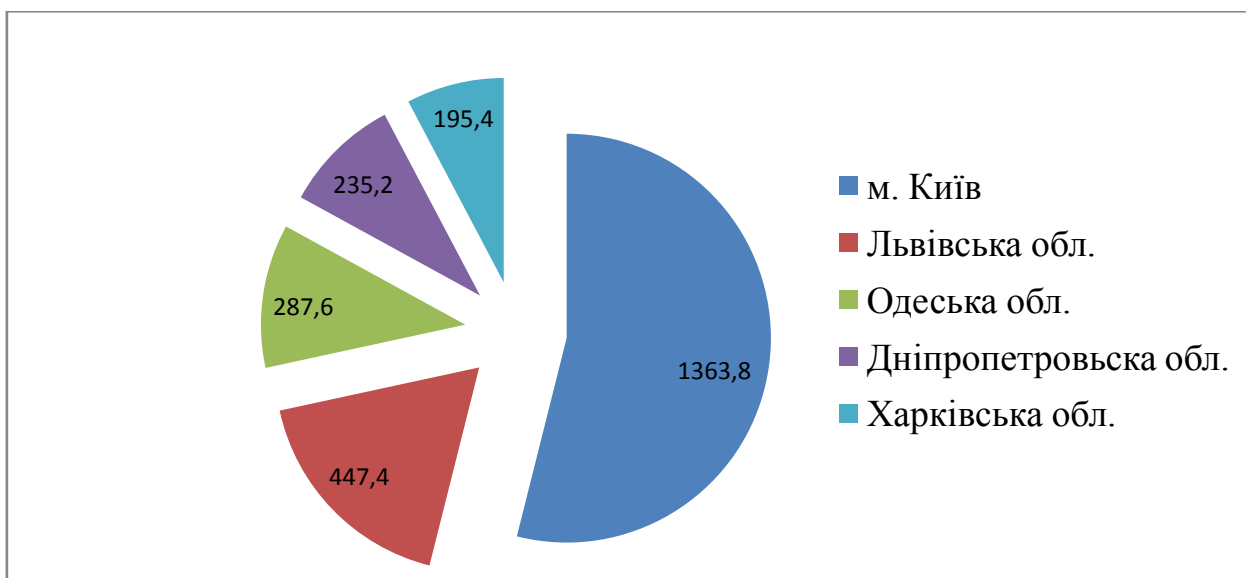

Рис. 2.2 – ТОП–5 областей за сумою сплачених податкових платежів суб'єктами туристичної сфери до місцевих бюджетів, млн. грн. (побудовано автором за даними [34])

В'їзний туризм, а ще більше рекреація, в Україні неконкурентоспроможні порівняно з комерційними видами туризму, зокрема, з виїзним; через відсутність сприятливого інвестиційного клімату наявна соціальна й туристична інфраструктура не відповідають світовому рівню та сучасним вимогам споживачів туристичного ринку; туристичні послуги мають низьку якість; з туристично-рекреаційного ринку витіснено соціально значимі напрямки рекреації й туризму; недостатній рівень кадрового забезпечення за кількісними та якісними параметрами управління на рівні підприємствами та регіонів; занадто складні візові, митні та прикордонні процедури; розпорошеність відомчої підпорядкованості закладів розміщення, санаторно–курортних та рекреаційних закладів, що ускладнює державного регулювання та управління регіональним розвитком туризму й рекреації [10, с. 36].

Полтавщина один із наймальовничіших та екологічно чистих регіонів України. При цьому, туристичний потенціал області зумовлений вигідним географічним розташуванням та особливостями історичного розвитку.

Зокрема, Полтавщина має 337 територій та об'єктів природо-заповідного фонду; 151 заповідник (18 державного значення), 117 пам'яток природи (1 державного значення), 1 дендропарк (державного значення), 18 парків –

пам'яток садово-паркового мистецтва (4 державного значення), 3 регіональних ландшафтних парки, 49 заповідних урочищ [36].

Крім того, Полтавська область входить у 10 найпопулярніших областей України за рейтингом відомих брендів та місць відпочинку, що створює можливості для інтенсивного розвитку туризму.

На території Полтавської області нараховується рекреаційних закладів, у т.ч: санаторно–курортних закладів – 12, дитячих оздоровчих закладів – 782, центрів активного відпочинку – 12, центрів туристичної інформації – 15.

Область має багатий курортно-рекреаційний потенціал, який налічує 12 санаторних закладів, зокрема: м.Миргород. Курорт відноситься до бальнеологічного, грязьового типу. За всіма показниками лідером санаторно-курортної сфери України є ПрАТ «Миргородкурорт», який об'єднує санаторії «Березовий гай», «Полтава», «Миргород», «Хорол», які мають вищий рівень акредитації та одночасно можуть прийняти понад 3,5 тис.осіб [36].

На території курорту експлуатуються три свердловини всесвітньовідомої мінеральної води «Миргородська», глибина яких становить від 673 до 710 метрів.

Головне багатство санаторію «Псьол», який розташований в смт. Велика Багачка є хлоридно-натрієва слаболужна мінеральна вода, яка за своїми лікувальними властивостями схожа з «Моршинською». Санаторій відноситься до бальнеологічного типу курорту [31].

Також в смт. Нові Санжари медичний центр внутрішніх військ МВС України є бальнеологічним курортом. Гордість і багатство оздоровниці – особиста мінеральна вода «Новосанжарська», яка має унікальні оздоровчі та лікувальні властивості.

У с. Власівка Зіньківського району є санаторій «Сосновий бір» – бальнеологічний, грязьовий курорт. Він має три свердловини – дві прісні та одну мінеральну, глибина яких складає 1,3 тис. метрів.

У санаторно-курортному оздоровленні, спортивних та реабілітаційних центрах використовується відомий на всю Україну бішофіт – геологічний аналог Мертвого моря, який є ефективним при лікуванні понад 50 захворювань.

Крім бальнеологічних, Полтавщина має природні ландшафтні, лісові, водні та інші рекреаційні ресурси [31].

Як вже зазначалося вище, Полтавська область має значний туристичний потенціал, зумовлений географічним розташуванням, особливостями історичного розвитку, національно–культурним різноманіттям, специфічною архітектурою міст і сіл, природними об'єктами, наявністю потенційно брендових туристичних продуктів, унікальним поєднанням урбанізованих та індустріалізованих територій із заповідними територіями.

На Державному обліку у Полтавській області перебувають 2078 пам'яток та об'єктів культурної спадщини. У 2020 році мережа закладів культури та мистецтв області, що перебувають у комунальній власності, складалася з 1738 закладів.

Музеї та пам'ятки регіону представлені рухомими та нерухомим пам'ятками культурної спадщини. Найвідоміші об'єкти архітектури: ансамбль Круглої площі, церкви: Пушкарівська, Миколаївська, Успенський собор Макарівський собор, Хрестовоздвиженський монастир, Храм Віри, Надії і Любові та сучасними будівлями з багатою архітектурою (Полтавський художній музей імені М. Ярошенка, тощо). Музеїв у Полтавській області нараховується 145, з них 38 комунальних, 1 національний та 106 музеїв, які працюють на громадських засадах, які зберігають близько 0,5 млн. експонатів, що належать до Музейного фонду України [31].

Міста Кременчук і Горішні Плавні – осередки розвитку промислового туризму на Полтавщині, де можна побачити кар'єри, ткацькі фабрики, а також машинобудівну та кондитерську індустрію області.

Кременчуцьке водосховище і його притоки – це найбільше водосховище, розташоване на території України. За такі розміри його часто називають морем.

Гора Пивиха – найвища точка Лівобережної України, гору омиває Кременчуцьке водосховище – найбільше із шести водосховищ на Дніпрі.

Національний музей–заповідник М.В. Гоголя – один із найпопулярніших туристичних об'єктів області, який входить до Всеукраїнського туристичного маршруту «Гоголівські місця на Україні». Щорічно музей – заповідник відвідують близько 12,5 тис. туристів, динаміка приросту відвідувачів збільшується [31].

Національний музей–заповідник українського гончарства в селі Опішня – гончарна столиця України. У містечку працювало близько 1000 гончарів, продукція яких експортувалася майже на всі континенти світу.

Історико–культурний заповідник «Більськ» – територія найбільшої фортеці Європи за скіфської доби Гелону.

Центр унікальної вишивки та килимарства м. Решетилівка – осередок створення унікальних творів, які увійшли до реєстру Національної культурної спадщини [46].

Селище Великі Сорочинці – відоме завдяки проведенню на його території загальнонаціонального заходу Сорочинської ярмарки. Разом з тим селище Великі Сорочинці славиться Спасо-Преображенською церквою, Великосорочинським літературно-меморіальним музеєм М.В. Гоголя, Миргородським районним історико–краєзнавчим музеєм, пам'ятником.

Селище міського типу Диканька прославлене Миколою Гоголем і іншими важливими історичними подіями на Диканщині. У містечкові є відома картинна галерея імені Марії Башкірцеві, Бузковий гай та знаменита Миколаївська церква [46].

Чорнухинський літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди – представить відвідувачам оновлені експозиційні зали [31].

Місто Гадяч – гетьманська столиця, на території якої знаходиться значна кількість об'єктів сакральної архітектури національного значення.

Селище міського типу Чутове – саме тут в невеличкому с. Черняківка минули дитячі роки відомої французької художниці та письменниці

українського походження Марії Башкірцевої, саме з її ім'ям пов'язане започаткування одного з найуспішніших заходів та привабливих об'єктів подієвого туризму на Полтавщині – культурно-мистецьке свято «Маріїна долина».

Театральні і концертні заклади представлені, зокрема, наступними об'єктами: Полтавським академічним обласним українським музично–драматичним театром імені М.В. Гоголя; Комунальним підприємством культури і мистецтв «Полтавська обласна філармонія»; Комунальним закладом «Полтавський симфонічний оркестр» Полтавської обласної ради; Полтавським академічним обласним театром ляльок [31].

Туристичні послуги на території області надають 107 суб'єктів туристичної діяльності, у тому числі: туроператорів – 16, турагентів – 91.

За оцінками експертів, ці дані є неповними. Крім того, звіти враховують лише туристів, які скористались послугами полтавських туристичних організацій. Кількість туристів та екскурсантів, які в'їжджають на територію Полтавської області, користуючись послугами інших туристичних фірм чи самотійно, наразі не обліковується. Точні статистичні спостереження чи цільові соціологічні дослідження у цьому напрямку не проводяться.

На території області зареєстровано близько 219 суб'єктів підприємницької діяльності, юридичних та фізичних осіб, які надають послуги громадського харчування (ресторани, кафе, бари та ін.). Із них не більше 30 % можна віднести до таких, що мають достатньо високий рівень якості послуг і можуть розглядатися як пріоритетні для обслуговування туристів [33; 34].

Для здорового активного відпочинку набуває все більшої популярності велотуризм, водний туризм, сільський зелений туризм. Особливо привабливими для туристів полтавського регіону є туристично-екскурсійні подорожі, основними із яких є: «Полтава – духовна столиця України», «Історичне поле Полтавської битви»; «Літературна Полтавщина»; «Гастрономічні шляхи Полтавщини»; «Гоголівські місця Полтавщини»; «Етнографічні туристичні маршрути, народні промисли декоративно-ужиткового мистецтва» та інші.

Популярністю користуються музеї із атракціями: «Музей Рушника» (с. Степне, Полтавський район) та «Музей Українського весілля» (с. Великі Будища, Диканський район). Також у Полтаві відкрито оновлений аеропорт. Постійно впроваджується туристичний логотип та гасло «Мандруймо Полтавщиною». Поступово розвивається діловий туризм в частині проведення конференцій, семінарів, тощо. Все більшої привабливості набуває гастрономічний вид туризму, який націлений на різну категорію туристів [61].

В останні роки було започатковано чимало гастрономічних фестивалів: свято Полтавської галушки (м. Полтава), свято сала і свято меду (м. Полтава), Сорочинський ярмарок (с. Сорочинці, Полтавської обл.), тощо. Також на Котелевщині започаткували етно-фестиваль «Гелон-фест» (селище Більськ, на Сторожова Альтанка), розвивається пішохідний туризм.

За інформацією Департаменту культури і туризму Полтавської обласної державної адміністрації у 2019 році виділено коштів на реалізацію плану заходів розвитку туризму в регіоні в розмірі 860 тис. гривень. Водночас на проведення вказаних заходів у 2020 році – в сумі 911,6 тис. гривень [41].

В області велика кількість музеїв – державних і громадських («народних»). Загальна чисельність експонатів усіх категорій музеїв становить близько 700 тис. одиниць збереження; 24 пам'ятки архітектури загальнодержавного значення; близько 50 пам'яток археології скіфсько-сарматського часу (VII – III ст. до н.е.), понад 70 пам'яток черняхівської (II – IV ст.) і роменської культур (VIII – X ст.) [61].

На Полтавщині налічується 169 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, в т. ч. дендропарк у с. Устимівка (створений у 1893 р.), Хомутецький парк у садибі Муравйових-Апостолів (початок XIX ст.), полтавський міський сад (парк «Перемога»; заснований у 1803 р. з ініціативи генерал-губернатора князя О.Б. Куракіна). В 1820–1841 рр. на території саду діяла Полтавська школа садівництва, яка пізніше разом із прилеглою частиною саду була передана Полтавському інституту шляхетних дівчат, що містився в

колишній садибі С.М. Кочубея. На території міського саду в 1852 р. споруджено будинок Полтавського міського театру.

Також туристично–рекреаційні ресурси є ваговою передумовою розвитку сфери туризму та відпочинку, що обумовлює характер туристичної діяльності й перспективи розвитку для регіону, можливості орієнтування як на внутрішнього, так і зовнішнього споживача. Саме ефективний аналіз і раціональне використання наявних туристично-рекреаційних ресурсів дозволять сформувати специфічний та унікальний туристичний продукт з урахуванням особливостей регіону.

Основні складові наявних туристично-рекреаційних ресурсів Полтавської області є природні та культурно-історичні. Природні туристичні ресурси (земельні, водні, кліматичні, біологічні, мінеральні) є складовими туристично-рекреаційного потенціалу території, які використовуються у створенні туристичного продукту області.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що на території Полтавської області є достатня кількість музеїв й історико-культурних заповідників, це може сприяти розвитку екскурсійної справи та пізнавального туризму в цілому й інших видів туризму як у місті, так і в сільській місцевості.

Фактично кожна рекреаційна територія для стабільного функціонування повинна мати певну спеціалізацію на окремих видах туризму та типах відпочинку. Для сталого розвитку галузі таких видів повинно бути кілька, крім того, формувати їх необхідно в такий спосіб, щоб підтримувати стабільний туристичний попит протягом усього року для всіх категорій туристів, долаючи фактор сезонності. Показники діяльності туристичних підприємств Полтавщини свідчать про те, що туризм та відпочинок набувають все більшого значення для соціально-економічного розвитку області і характеризуються позитивною динамікою за попередні три роки.

Для туристичної індустрії Полтавщини важливе значення має формування стратегії розвитку туристичного регіону, яка є інструментом зовнішньої і внутрішньої промоції регіону, яка демонструє перспективи

регіону; організації майбутньої діяльності регіональних органів влади, забезпечення інтеграції, всесторонності та єдності політики органів регіональної влади. Обґрунтування регіональної стратегії максимально враховує регіональну специфіку розвитку суб'єктів туристичного бізнесу, наявний туристичний потенціал території, дотримання відповідності стратегічних перспектив розвитку інших (суміжних до туризму) видів економічної діяльності. При цьому, постійно необхідно шукати і зміцнювати переваги свого регіону, розуміти, які функції області можуть і повинні розвиватися, що гальмує просування туристичного продукту та як усунути перешкоди. Таким чином, стратегія розвитку Полтавського регіону виступає для: підвищення конкурентоспроможності регіону та зміцнення його ресурсного потенціалу; забезпечення розвитку людських ресурсів; розвитку міжрегіонального співробітництва.

Отже, сьогодні розвиток туристичної галузі є надзвичайно важливим для України. Наша держава, в тому числі і Полтавська область, має потужний потенціал, унікальний комплекс пам'яток історії, культури та природи, значні рекреаційні можливості приваблюють все більше туристів, у тому числі іноземних. Забезпечити правильну віддачу цього потужного потенціалу, використати його для активного відпочинку та оздоровлення людей можна лише за чіткої організації туризму, впровадження ефективних механізмів управління та регулювання галузі, залучення досвідчених та кваліфікованих кадрів.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ТУРИЗМУ

3.1. Перспективні напрями удосконалення державної політики в сфері туризму

Аналіз проблем курортної сфери України свідчить про необхідність реорганізації всієї системи та зміни механізмів управління на державному, регіональному та місцевому рівнях. З цією метою необхідно переосмислити на державному рівні роль санаторно-курортних закладів у національній системі відпочинку та оздоровлення населення та функції, які вони виконують.

Забезпечення стійкого розвитку туристичної галузі в основному має базуватися на модернізації туристичної та рекреаційно-туристичної інфраструктури. З цією метою ми вважаємо за необхідне запровадити спеціальний режим інвестування для сприяння будівництву та реконструкції готелів та інших об'єктів туристичної інфраструктури, що сприятиме іноземним та вітчизняним інвесторам інвестувати в туристичну галузь.

При цьому необхідно запровадити практику прямого фінансування з державного та місцевого бюджету заходів, спрямованих на розвиток туристичної інфраструктури, зокрема облаштування маршрутів, рекреаційних зон у лісах та гірських районах, громадських пляжів, оглядових майданчиків, центрів туристичної інформації, інформаційних стендів на дорогах тощо.

Слід зазначити, що необхідною умовою розвитку регіонального туризму є чіткий розподіл компетенції між центральними та регіональними галузевими органами влади, а також органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Доцільно делегувати органам місцевого самоврядування повноваження щодо розвитку місцевого туризму: створення регіональних туристичних корпорацій, туристичних інформаційних центрів, побудови інфраструктури, залучення інвестицій тощо. Ефективному виконанню

делегованих повноважень може сприяти створена на рівні центрального органу виконавчої влади, до компетенції якого належать питання туристичної галузі, експертна робоча група фахівців, що заснована на законодавчих засадах України, з урахуванням закордонного досвіду розроблятиме конкретний план заходів для кожного окремого туристичного регіону та сприятиме втіленню його в життя.

Основні напрямків туристичної політики України включають:

- захист прав подорожуючих;
- захист інтересів виробників вітчизняного туристичного продукту;
- всіляка підтримка внутрішнього та в'їзного туризму, що може

проявлятися у формі:

- а) прямих інвестицій у формування туристичної інфраструктури;
- б) наукового та рекламно – інформаційного забезпечення просування національного туристичного продукту на світовому ринку;
- в) податкових та митних пільг, стимулюючих надходження інвестицій (Рис.3.1).

Рис.3.1 – Головні напрямки механізму регіонального управління туризмом (розроблено автором на основі [4])

Державна туристична політика базується на відповідних стратегіях і тактиках. Туристична стратегія полягає у розробці загальної концепції розвитку та цільових програм, які потребують значного часу та значних фінансових ресурсів. Завдання полягає в узгодженні, гармонізації інтересів окремої

спільноти, соціальних груп, індивідів у життєвому процесі суспільства, реалізації їх цілей та здійсненні конкретних дій та прийомів досягнення цієї мети в конкретних умовах [69, с.160].

Одним із способів сприяння розвитку туризму та виходу з нього є створення великих національних корпорацій та просування їх діяльності за допомогою пільгових податків та субсидій на ранніх етапах рекламної та інформаційної діяльності [68, с.153].

Поряд із цим доцільно розглянути питання транснаціоналізації туристичної галузі, а саме створення транснаціональних корпорацій з участю вітчизняного приватного і державного, а також іноземного капіталів. Більше того, доречно, щоб державна політика використання інтернаціоналізації туристичної галузі з одночасним захистом національного виробника та створення передумов для виходу українських компаній на світовий ринок. Для цього необхідно запровадити практику обмежень діяльності іноземних ТНК, наприклад, запровадження «вхідного» інвестиційного контролю, обмеження експорту капіталу з країни .

Перехід до кожної наступного етапу розвитку світового туризму здійснювався під впливом інноваційних технологій. Безперечно, подальший розвиток туризму визначатиметься технологічними рішеннями, насамперед розвитком Інтернету та мобільних технологій [32, с.14]. Однак слід зазначити, що існує ряд інших нововведень, які суттєво трансформують туристичну галузь та визначають подальший розвиток туризму:

Інноваційними компонентами розвитку туризму є:

- 1) динамічне пакетування і ціноутворення турів;
- 2) автоматизовані системи контролю за туристами;
- 3) стандарти соціальної відповідальності туристичного бізнесу;
- 4) інтерактивне обслуговування туристів;
- 5) торгівля приватністю туристів;
- 6) штучний туристичний інтелект;
- 7) інтерфейси для туристів «мозок–комп'ютер»;

- 8) комплексні системи управління туристичними центрами;
- 9) розвиток транспортних засобів з самостійним керуванням;
- 10) голографічний туристична підтримка.

На нашу думку, необхідно прийняти закони, які забезпечать ефективну роботу галузі: «Про сільський туризм», «Про соціальний туризм», концепцію розвитку курортів України, а також змінити українські закони «Про туризм», «Про місцеве самоврядування» (стосовно функцій органів місцевого самоврядування у сфері туризму) забезпечити належне фінансування тощо.

Основна мета – створити високоефективну та конкурентоспроможну сучасну туристичну галузь, яка надасть широкі можливості обслуговувати українських та іноземних громадян, а також внести вагомий внесок у розвиток соціальної економіки [64, с.28].

Для практичної реалізації цієї мети пропонується перелік заходів (туристична тактика), який може включати:

- встановлення нормативно-правової бази розвитку туризму, що відповідає міжнародній практиці;
- встановлення економічних механізмів для стимулювання розвитку зовнішнього та внутрішнього туризму та залучення інвестицій у цю галузь;
- запровадження жорсткої системи сертифікації та ліцензування туристичної діяльності тощо.

Таким чином, кожна держава, що розвиває туризм, намагається досягти максимальної економічної ефективності. Економічна ефективність туризму отримує економічний ефект від організації туристичної діяльності на державному рівні, туристичного обслуговування населення регіону, виробництва та функціонування туристичної галузі.

Зменшення кількості туристів, які прибувають в Україну, спричинене останніми подіями в країні, а також тим, що один із найбільших туристичних регіонів нашої країни – Кримський півострів – це тимчасово окупована

територія. Негативним фактором є те, що місцеві туристи також можуть насолоджуватися відпочинком за кордоном.

Важливу роль у туристичному бізнесі відіграє просування туристичного продукту до споживачів, яке охоплює низку заходів, спрямованих на створення та підготовку до продажу туристичного продукту чи окремих туристичних послуг. Такі заходи включають організацію рекламної та інформаційно-просвітницької діяльності, проведення або участь у спеціалізованих виставках, ярмарках, видання каталогів, буклетів тощо.

За даними Всесвітньої організації туризму, на сучасному етапі розвитку туризму головну, якщо не єдину, роль у ньому відіграють лише держава та уряд, а всі інші учасники об'єднуються разом. У всіх розвинених країнах існують спеціальні організації, зазвичай підпорядковані міністерствам, і їх називають по-різному: у Великобританії – BTA (British Tourist Authority), в Ірландії – Irish Board, в Іспанії – Turespana, в Італії – ENIT, в Норвегії – NORTRA [21, с.50].

Тому, окрім центрального органу виконавчої влади з туризму в Україні, слід також створити організації, що мають координаційні функції між практиками туристичної галузі та державними виконавчими та законодавчими органами. Вони забезпечують потік туристичної інформації, займаються розробкою національних програм розвитку туризму, вступними програмами просування туризму, що надають податкові пільги, впровадження спрощеного прикордонного та митного режиму, створення сприятливих умов для інвестицій, збільшення бюджетних асигнувань на розвиток інфраструктури, рекламу на зовнішніх ринках, навчання.

Туризм є найдинамічнішим сектор сфери послуг, особливий вид споживання матеріальних і духовних благ, послуг і товарів, що поступово виокремлюється в самостійну галузь господарства [21, с.45].

Враховуючи реальність в Україні, настав час створити оптимальні, раціональні та вигідні нормативні акти, положення та закони для туристичного бізнесу, правила та закони розвитку туристичного бізнесу.

Отже, всі зміни в суспільстві та в сучасній економіці повинні бути відображені в законодавстві України та введені в дію за допомогою управлінських дій окремого міністерства туризму чи іншого окремого органу управління при міністерствах економічного чи соціального блоку, і. яку слід створити сьогодні. Керівництво туристичною галуззю повинно прагнути не лише досягти позитивного ефекту від реалізації туристичних функцій та усунути потенційні загрози для галузі, а й оцінити рівень впливу відповідних факторів навколишнього середовища, що в сукупності має створити умови сприяння розвитку туризму в Україні. Державне управління туристичною галуззю слід розуміти як вид державної діяльності, що передбачає свідомий вплив на галузь чи її окремі складові за допомогою ефективного механізму державного управління з метою досягнення певних стратегічних цілей. Лише в цьому випадку ми можемо сподіватися на розвиток туристичної галузі в Україні [31, с.12].

Сучасні умови господарювання вимагають зважених управлінських рішень органів виконавчої влади не лише на загальнодержавному чи регіональному рівнях, а й на місцевому рівні. Органи, які їх затверджують, можуть мати державний та недержавний статус, але ефективна співпраця з ними допоможе обмінятися досвідом, реалізовувати спільні проекти, покращити туристичну інфраструктуру. Ефективність туристичної галузі безпосередньо залежить від ефективності центрального органу виконавчої влади в галузі туризму, його організаційної підтримки та туристичної політики. Управління потребує вдосконалення з урахуванням світового досвіду та специфіки розвитку туризму в регіонах, а також в Україні в цілому [11, с.35].

Підсумовуючи, можна сказати, що для того, щоб українська туристична галузь в цілому в країні та в окремих регіонах посіла чільне місце в економічному зростанні, необхідно вирішити ряд таких пріоритетних завдань на державному рівні::

- створити службу обліку й охорони туристичних ресурсів;
- створити службу визначення попиту та реклами;

- розробити програми розвитку індустрії туризму кожної області та планів капітального будівництва й інвестування;
- вирішити питання підготовки туристичних кадрів (курси, технікуми, коледжі, інститути, університети) та управління підприємствами готельного господарства, харчування, виробництва;
- скоординувати роботу туристичних організацій з транспортними агентствами, культурними установами;
- підприємства індустрії туризму повинні відраховувати частину прибутку в місцеві бюджети на формування інфраструктури та благоустрою району;
- провести оцінку економічної ефективності туризму та рекреаційну оцінку території;
- визначити найсприятливіші для розвитку туризму і лікування території;
- розробити класифікацію місць відпочинку за ступенем значущості, природними умовами, функціональними ознаками;
- розробити методи обґрунтування норм одночасного навантаження на різні природні комплекси [29, с.72].

Складність ситуації в туристичній галузі народного господарства України полягає в тому, що сьогодні на підприємства негативно впливає комплекс непередбачуваних за своєю суттю факторів. Для цього потрібен постійний моніторинг ситуації, вивчення методологічних основ та запровадження попередніх умов для пом'якшення впливу несприятливих факторів, вивчення ринку змін геопросторових векторів туристичних потоків, щоб швидко реагувати на попит щодо задоволення відкладеного платоспроможного попиту споживачів, розроблення стратегічних заходів відновлення і розвитку туристичної діяльності підприємств на засадах сталого розвитку. Тривала фінансово-економічна та політична криза (революція 2014 року, анексія Криму, військові дії на сході України) призвели до значного зниження обсягів діяльності та значної втрати туристичного потенціалу країни –.

На думку експертів Асоціації бізнес-лідерів туризму, масштаби втрат в туризмі з початку 2014 року становлять 70-80%, значна частина яких пов'язана з переорієнтацією попиту громадян України, які відпочивали в Криму в регіонах на інші частини південної частини материка Україна (Миколаївська, Херсонська та Одеська області), а також Єгипет, Грузія та Болгарія. З початку 2014 року туристичний потік в українській столиці різко зменшився – на 35-40%, в загальній структурі з яких 50% – туристи з Європи та 30% – з Росії. Дослідження показують, що політична та соціально-економічна нестабільність не має чіткого впливу на тенденції розвитку туристичних підприємств. Результати аналізу показують, що туризм швидко відновлюється, дватрирічний спад є нетиповим, і позитивна динаміка може бути вже наступного року після кризи, що свідчить про надзвичайну стабільність попиту на туризм, який коливається під загрозою безпеки. (1991, 2001, 2003, 2009 та ін. 2014) та пов'язане з цим збільшення вартості турів [4, с.162].

За прогнозами, в найближчі роки погіршення ситуації на туристичному ринку може бути наслідком: безробіття, повільного економічного зростання на ключових провідних ринках, особливо в Європі та США, зниження ринкових стимулів; постійне збільшення розміру податку, що чинить додатковий тиск на сімейні бюджети; досвід попередніх пандемій; ціни на енергоносії, які продовжують зростати [28, с.35].

Позитивними факторами, які покращать ситуацію, є: підвищення довіри до бізнесу та споживачів, відновлення після різкого спаду та перехід до нового життєвого циклу за «новими» правилами ведення бізнесу, що супроводжується «духом співробітництва та партнерства, породжених кризою і будуть збережені зацікавленими сторонами» (UN WTO); гнучкість у реагуванні на швидкі зміни попиту (запровадження логістичних концепцій «just in time» та «quick response» з метою здешевлення вартості туристичного обслуговування); нестабільна кон'юнктура ринку, яка зробили його сильніше [6, с. 2].

Проблеми та виклики, що стоять перед туристичним сектором в сучасній соціально-економічній ситуації в Україні, необхідно вирішити шляхом

розробки програми (стратегії) для учасників туристичного ринку на платформі державно-приватного партнерства найближчим часом. Стратегія повинна бути спрямована на активізацію туризму в Україні та за її межами, який може бути реалізований у три етапи, охоплюючи низку економічних, правових та адміністративних заходів.

Закон України «Про туризм» [64] у редакції 2015 р. передбачав, що основними пріоритетами державної політики у сфері туризму є:

- вдосконалення нормативно-правової бази регулювання відносин у сфері туризму;

- забезпечення розвитку туризму як високоприбуткового сектора економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток туристичної галузі, створення нових робочих місць;

- розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму;

- розширення міжнародного співробітництва, зміцнення України на світовому туристичному ринку;

- створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання;

- забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб [62].

Отже, наскільки ми можемо сказати, у новій редакції Закону України «Про туризм» соціальна перевага перед цілями державної туристичної політики змінилася на правову та економічну.

Україна має сильний туристичний потенціал, який використовується неефективно. Україна займає за рівнем привабливості туризму 78 місце (2007), 85-е (2011), 76-е (2012) за 140 країнами за рейтингом конкурентоспроможності туристичної галузі, складеним Всесвітнім економічним форумом [75].

Індекс туристичної конкуренції (розрахований на 140 країн) базується на трьох основних показниках (нормативно-правове законодавство; бізнес та інфраструктурне середовище; людські, природні та культурні ресурси), які, в свою чергу, поділяються на 14 показників, серед яких: безпека, цінова конкурентоспроможність, розвиток транспортної інфраструктури, готельного господарства, юридична підтримка, політична стабільність, комфортність ведення бізнесу, сприяння розвитку туристичної галузі з боку держав, природний та людський потенціал країни тощо. Низький рівень економічного розвитку України, несприятливе законодавство, політичні загрози та правова незахищеність туристів є основними причинами туристичної непривабливості країни, яка потребує значних інвестицій для модернізації туристичної інфраструктури, збереження та відтворення культурного і природного потенціалу, архітектурних та історичних пам'яток.

Метою розвитку туризму в Україні є створення сприятливого організаційно-правового та економічного середовища для розвитку цієї галузі, формування конкурентоспроможного внутрішнього туристичного продукту на світовому ринку на основі ефективного використання природного та історико-культурного потенціалу України, забезпечення його соціально-економічних інтересів та екологічної безпеки.

Туризм слід розглядати як найважливіший сектор економіки. Однак сьогодні ми можемо сказати, що туристичний сектор в Україні ще не розвинувся належним чином. Так, Україна та інші країни СНД складають лише 2% світового туристичного потоку [23, с.89].

Незважаючи на значний вплив інших галузей, розвиток туризму залежить від забезпечення ефективних організаційно-економічних умов, які досягаються шляхом вирішення цілей державної політики у сфері регулювання туризму.

Структурна перебудова сучасної економіки дозволяє говорити про необхідність докорінної структурної перебудови державного туризму, насамперед завдяки зміщенню пріоритетів – переходу від ексклюзивної орієнтації на елітний туризм до розвитку вільних видів туризму. Дослідження

ринку туристичних послуг в Україні та споживчі уподобання на основі робіт дали авторам можливість визначити переваги розвитку державного туризму відповідно до видів та форм надання туристичних послуг [26, с.17].

Пріоритетні напрями державного туризму повинні зосереджуватися, перш за все, на:

- розробка соціальних програм у туризмі, у тому числі в бюджетних організаціях (промо-туризм), розробка навчальних турів (спеціалізований туризм), культурно-масових програм (туристичні заходи);

- стимулювання розвитку інфраструктури туристичних послуг;

- забезпечення технічного стану пам'яток культури та історії;

- підтримка здравниць (використання потенціалу клінік, розробка та впровадження нових технологій у медицині);

- реконструкція туристичних об'єктів (будинків відпочинку, профілакторій тощо) в зонах екологічного відпочинку;

- розвиток ділового середовища (співпраця з науковими організаціями, у тому числі зарубіжними, просування туристичного бізнесу в малих містах та районах);

- вдосконалення інформаційної політики (зокрема, підтримка інформації про туристичні об'єкти загальнодержавного значення);

- розвиток публічних форм управління туристичним комплексом (профільні асоціації та асоціації підприємців). Розвиток державного туризму можливий лише за рахунок ефективної взаємодії суб'єктів туристичної служби з державною та місцевою владою [29, с.72].

Формулювання туристичної політики – це концептуальна діяльність з розробки бачення майбутнього стану туристичної галузі на державному чи регіональному рівні, а державне регулювання – це діяльність зі створення та впровадження необхідних для цього механізмів.

Дослідивши постанову Кабінету Міністрів України, прийняту 16 березня 2017 року №168 – р «Про затвердження Стратегії розвитку туризму та курортів

на період до 2026 року» можна виділити основні аспекти, а саме: мету, завдання та цілі стратегічного розвитку [45].

Документ був створений з метою створення умов для забезпечення прискороного розвитку туризму та курортів та перетворення його на високоефективну, інтегровану галузь у світі. Реалізація Стратегії передбачена у таких сферах: безпека туристів та захист їх законних прав та інтересів, імплементація законодавства Європейського Союзу у сфері туризму, забезпечення комплексного розвитку територій, зокрема створення сприятливих умов для залучення інвестиції у розвиток туристичної інфраструктури, вдосконалення системи професійного навчання фахівців сфери туризму, формування та просування позитивного іміджу України, як країни привабливої для туризму. Виконання закону здійснюється за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших ресурсів, не заборонених законодавством, а розмір коштів визначатиметься щорічно з урахуванням конкретних завдань та реальних можливостей [45].

Основними стратегічними цілями розвитку туризму та курортів з урахуванням сучасної ситуації та тенденцій розвитку України до 2026 року є:

- створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту на засадах системної маркетингової діяльності, спрямованої на чітке позиціонування різних видів туристичних продуктів, адаптованих до вимог і очікувань споживачів;

- забезпечення ефективного і комплексного (економічного, соціального, екологічного та інноваційного) використання наявного туристичного та курортно–рекреаційного потенціалу шляхом розв’язання проблеми рекреаційного природокористування і охорони навколишнього природного середовища та удосконалення територіальної структури сфери туризму та курортів з метою розвитку туристичних територій, брендингу територій;

- системне підвищення якості інфраструктури курортів та рекреаційних територій шляхом виконання комплексної програми поетапного вдосконалення

матеріально–технічної бази з використанням можливостей кластерних моделей, державно-приватного партнерства та соціального замовлення;

- удосконалення інформаційної інфраструктури рекреаційних та туристичних послуг шляхом створення центрів туристичної інформації та популяризації туристичних продуктів під час провадження ярмаркової, фестивальної та виставкової діяльності;

- забезпечення відповідності ціни та якості туристичних продуктів шляхом створення умов для оптимізації організаційно-економічної структури діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу у сфері туризму і розроблення національних стандартів надання туристичних послуг відповідно до міжнародних стандартів;

- організація системи якісної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців туристичного супроводу та обслуговування, інших професій сфери туризму та курортів [45].

Отже, для досягнення цілей Стратегії у рамках визначених пріоритетних напрямів необхідно забезпечити ефективну взаємодію правового, організаційного, економічного та фінансового механізмів державного регулювання розвитку сфери туризму та курортів [46].

3.2. Імплементация досвіду зарубіжних країн для розвитку туризму

На сьогоднішній день туристична галузь в Україні знаходиться на стадії відновлення. В Україні існують всі передумови для нормального розвитку туристичної діяльності, а тому ключовими пріоритетами для сталого розвитку галузі подорожей і туризму, стабільного зростання її конкурентоспроможності у світовому масштабі є питання:

- захисту прав власності та спрощення регулювання в цьому секторі;
- залучення іноземних інвестицій до туристичної галузі;
- розробка та реалізація довгострокових державних програм у секторі подорожей і туризму;

- посилення контролю за ефективним використанням коштів, що виділяються на розвиток сектору;
- збереження культурних і природних ресурсів, підвищення їх привабливості для іноземних туристів;
- забезпечення високого пріоритету сектора в державній політиці.

Нестабільність політична (військові дії) та економічна ситуації в Україні, ризикованість довгострокових вкладень визначають пасивний характер інвестиційної діяльності як приватного, так й акціонерного капіталу. Назріла необхідність створення нового механізму стимулювання інвестицій у розвиток туризму через активізацію системи кредитування інвестиційного процесу [65, с.16].

Ураховуючи досвід державної підтримки розвитку соціального туризму радянських часів і зарубіжний, зокрема досвід Франції, Німеччини, визначимо найбільш дієві механізми соціалізації туристичної галузі України: законодавчі – розробка та прийняття комплексної державної Програми розвитку соціального туризму в Україні, розрахованої на 10 років, основними етапами якої мають стати: прийняття законів України «Про соціальний туризм», «Про молодіжний та дитячий туризм», Концепції розвитку спеціалізованої туристичної інфраструктури (для інвалідів, родинного відпочинку, студентів тощо); забезпечення умов для залучення до активного споживання туристичних послуг інвалідів, пенсіонерів, військовослужбовців, малозабезпечених і багатодітних громадян та їхніх родин, у тому числі через розвиток спеціалізованої туристичної інфраструктури для відпочинку людей з обмеженими фізичними можливостями, побудова пансіонатів і санаторіїв для сімейного відпочинку, розвиток недорогих видів відпочинку: турів вихідного дня, екскурсій, сільського зеленого туризму, агротуризму тощо; створення дієвих дисконтних систем для молоді та студентів, впровадження системи «культурних карток», підтримка міжнародних дисконтних карток та студентських посвідчень, формування системи пільг для іноземних студентів та молоді, що прибули до України з метою навчання, подорожей чи за програмою культурного обміну

(наприклад, введення диференційованих тарифів на транспортні послуги для іноземних студентів, знижки на розміщення, харчування, страхування, туристичні послуги); сприяння розвитку спеціалізованої інфраструктури та супутніх послуг, розрахованих на потреби молодіжного туризму та культурного обміну (кемпінги, інформаційні служби, довідкова література, табори, хостели тощо) [38, с.20].

Пріоритетним напрямом може стати розбудова системи недорогих готелів – хостелів у туристичних центрах України; залучення до розвитку соціального туризму органів місцевого управління і впровадження механізмів стимулювання підприємців щодо розвитку соціального туризму (наприклад, наданням певних податкових пільг, преференцій).

Ці заходи покликані стимулювати туристичний і культурний обмін між молоддю та студентами різних країн світу й Україною, сприятимуть ефективному впровадженню державної політики соціалізації молоді, створенню привабливого іміджу держави, зроблять нашу країну відкритою для світового суспільства [4, с.68].

Для України важливим було б перейняти такий досвід організації роботи, особливо з питань просування унікальних та екологічних туристичних продуктів. Позитивним у такому підході до управління інвестиційним процесом в індустрії туризму є:

- на ринку відбираються найбільш конкурентоздатні інвестиційні проекти;
- в результаті впливу ринку створюються потужні стимули підвищення ефективності виробництва (матеріальна чи інша зацікавленість, що забезпечує оптимальне співвідношення між високою якістю послуг і низькими затратами на їх виробництво);
- в результаті конкурентної боротьби на ринку залишаються найбільш ефективні підприємства індустрії туризму;
- інвестиційні проекти і діяльність туристичних фірм орієнтуються на ринковий попит, а через нього – на задоволення потреб суспільства;

– витісняються інвестиційні проекти, які є неефективними в умовах ринкової конкуренції [22, с. 41].

Таким чином, координація дій центрального і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій дасть змогу підвищити темпи розвитку туристичної галузі.

Туристична конкурентоспроможність регіону в багато чому залежить від якості його туристичної інфраструктури, від того, на скільки ефективно здійснюється взаємодія готельного комплексу, транспортних підприємств, сфери торгівлі та інших галузей сфери обслуговування. Без відповідної туристичної інфраструктури неможливе ефективне освоєння рекреаційних ресурсів. Крім того, що вона бере участь в обслуговуванні туристів і сприяє туристичному освоєнню території, інфраструктура використовується також і місцевим населенням, розширює сферу зайнятості і спричиняє створення значної кількості нових робочих місць [24, с.160].

Вцілому Україна має досить великий потенціал для розвитку туризму, а всесезонність туристичної сфери відкриває великі можливості для отримання прибутків. Однак існує багато проблем, які стримують розвиток туристичного бізнесу в Україні, зокрема в регіоні.

Однією з таких проблем є туристична інфраструктура. Сьогодні в країні переважну кількість закладів для розміщення туристів складають великі комплекси, які збудовані ще у радянські часи. Таких закладів налічується понад 4,5 тис., які можуть прийняти та розмістити понад 620 тис. відпочиваючих. Але головною проблемою є низький рівень комфорту та невідповідність сучасним стандартам якості. Таким чином, значна частина об'єктів туристичної інфраструктури потребує кардинальних змін, які будуть відповідати міжнародним стандартам.

Також, оновлення та реконструкції потребують пам'ятки культури та архітектури. Наступною проблемою є низький рівень обслуговування туристів та майже відсутність кваліфікованих кадрів в даній сфері. В Україні діє ряд учбових закладів, які навчають спеціалістів у сфері туризму, але ці

спеціальності здебільшого є новими, тому немає достатнього освітнього та практичного досвіду, як наслідок, часто персонал не відповідає кваліфікаційним потребам світових стандартів [67, с.73].

Незважаючи на зусилля влади нашої країни в області розвитку туристичної сфери все ж існує проблема недосконалості законодавчої бази та правового регулювання, що проявляється у складності проходження митного контролю, невирішеності проблем страхового захисту іноземців на території України. Так, досвід показує, що у разі виникнення шкоди, заподіяної здоров'ю туриста – іноземця, він з великою долею вірогідності не зможе отримати медичну допомогу та компенсацію збитків, так як переважна кількість договорів страхування не передбачає тих ризиків, з якими турист – іноземець може зіткнутися під час відпочинку.

Також має місце транспортна проблема, яка проявляється у відсутності бюджетного сегменту авіап перевезень (тобто, Lowcost перевізників), що не можна сказати про Європу, де послугами Lowcost перевізників користується велика частка туристів. Критичний стан автомобільних доріг, а також невідповідність міжнародним стандартам залізничного транспорту, також знижує привабливість авто мандрівок та пересування залізничним транспортом країною [7, с.27].

Складна політична ситуація, воєнні дії на території східних регіонів держави, а також високий рівень злочинності, особливо в туристичних регіонах країни також мають негативний вплив на туристичну привабливість України. Страх за своє життя та здоров'я відштовхує іноземців від відвідування держав з нерегульованими озброєними конфліктами. Середньостатистичні європейські громадяни, які досить мало знайомі з суспільно–політичною ситуацією в Україні, сприймають нашу країну, як нову «гарячу точку» на карті світу.

Розглядаючи незадовільний стан екології, як стримуючого фактору в розвитку туризму в нашій країні, все ж можна вважати цю проблему двосторонньою. З одного боку туристів відштовхує несприятлива екологічна ситуація в нашій країні. Спричинено це аварією на Чорнобильській АЕС у 1986

році. Але з другого боку є категорія туристів які бажають відвідати «Зону відчуження». Розроблені спеціальні програми для відвідування даної території. Туристичні фірми пропонують авіатури, індивідуальні програми відвідування Зони. Також розроблено проект створення «Чорнобильського національного парку» для збереження культурних, історичних та природних скарбів Зони, а також надання території статусу об'єкту Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Аналізуючи перспективи розвитку туристичної індустрії в Україні, необхідно підкреслити, що сучасний туризм – це та сфера економіки і життєдіяльності суспільства в цілому, яка в тій чи іншій мірі інтегрує практично всі галузі. Саме це і визначає одне з перших місць, яке займає туризм у світовій економіці. Саме цей фактор повинен стати головним у формуванні нового державного підходу до туризму як тієї галузі, пріоритетний розвиток якої може позитивно вплинути на економічний і соціальний стан країни в цілому, стимулювати ряд важливих галузей економіки, сприяти зміцненню нового позитивного іміджу України на світовій арені.

Важливою умовою сталого розвитку є екологізація процесів виробництва, переведення усієї системи господарського відтворення людства на принципи, які відповідають задачам збереження навколишнього середовища. Вперше цю проблему у 1975 р. порушив швейцарський вчений Й. Криппендорф у книзі «Пожирачі ландшафту», а вже на початку 90х років появилася концепція сталого розвитку, як відповідь прогресивної частини людства на зростаюче споживання природних ресурсів та загострення глобальних екологічних проблем [64, с.7].

У цьому зв'язку розвиток туризму в Україні, як і в світі в цілому, висуває нові вимоги щодо забезпечення ефективної співдії туристичної та природоохоронної діяльності, змістовної організації туризму в напрямку екологізації відтворювального процесу [9, с.72].

Екологізація туристичної діяльності, впровадження екологічно безпечних технологій в туризмі сприяють поліпшенню або збереженню природного середовища, що сприяє зростанню туристичної привабливості території. Нині

розвитком екотуризму опікуються не лише окремі країни, але й світові організації: Світове товариство охорони природи, Всесвітня туристична організація, Організація Об'єднаних націй. Проводяться певні заходи: оголошення організацією об'єднаних націй року екотуризму (2002 р.), створення наукових відділів, розробка програм, створення проектів, проведення конференцій, круглих столів. В результаті, за даними Світового Інституту Ресурсів, якщо обсяги туризму зростають на 4%, то екотуризму – на 10% на рік.

На перший план сталого розвитку висувують необхідність управління цією проблемою, як на світовому, так і на державному рівні. Стратегічним напрямом управлінського впливу в Україні є розробка національної програми розвитку екологічного туризму, створення екомереж. Екологічний туризм слід розглядати не як окремий новий вид туризму, а як сукупність засобів з екологізації туристичної діяльності, тобто як екобезпечний туризм. Спільними зусиллями державних органів, місцевих громад, туристичних підприємств та самих туристів слід опікуватися охороною природних пам'яток, створенням національних парків, заповідників, збереженням лісів, водойм, захистом рослинного і тваринного світу, збереженням біологічного різноманіття. Необхідно посилити інформаційний вплив через поширення відомостей про екологічні загрози національному природокористуванню, що слугувало б підставою для швидкого реагування з боку різноманітних рухів та природоохоронних організацій.

Сучасна світова наука розглядає екологічний туризм як такий, що ґрунтується на активній рекреації у природних ландшафтах і спрямований на збереження екосистем, мінімізацію впливу на природне середовище та збереження інтересів місцевого населення. Тому завдання уряду та туристичних організацій держави полягає у тому, щоб максимізувати позитивні аспекти впливу туризму на природне середовище та мінімізувати негативні. При цьому його розвиток на засадах сталості не повинен обмежувати або перешкоджати розвитку інших секторів економіки (сільськогосподарського виробництва, гірничо та газовидобувної промисловості тощо). Механізмом

реалізації Стратегії сталого розвитку має слугувати удосконалена законодавча база. Потребують наукового дослідження депресивні райони, що екстенсивно розвиваються і в яких приділяється недостатня увага збереженню навколишнього середовища. В процесі приведення вітчизняної системи екологічних податків до стандартів Європейського Союзу слід довести їх частку у зведеному бюджеті України до 6–9%. Порушення цих стандартів призводить не тільки до засмічення територій, а й до винищення рідкісних видів рослин і тварин. Тому розвиток туризму в Україні у відповідності до імператив сталого розвитку повинен ґрунтуватися на основі збалансованості інтересів між економічною ефективністю туристичної галузі та збереженням природного довкілля [29, с.72].

Для перспективного розвитку туристичної галузі як регіону, так і в цілому України необхідним є здійснення наступних заходів:

1. Імплементация законодавства Європейського Союзу у сфері туризму, що забезпечить вдосконалення діючого законодавства у сфері туризму з урахуванням досвіду провідних туристичних країн Європейського Союзу, покращення показників сфери туризму, об'єднання учасників туристичного ринку, активізацію розвитку в'їзного туризму.

2. Гармонізація національних стандартів у сфері туризму з міжнародними та європейськими стандартами, що сприятиме покращенню якості національного туристичного продукту та обслуговування споживачів туристичних послуг.

3. Лібералізація та ефективне регулювання здійснення підприємницької діяльності у сфері туризму, підвищення безпеки туристів під час подорожей.

4. Забезпечення комплексного розвитку територій, зокрема створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури.

5. Забезпечення доступності об'єктів туристичної інфраструктури для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

6. Удосконалення системи професійної підготовки фахівців сфери туризму, зокрема готельної, ресторанної, клубної, музейної, галерейної та інших видів діяльності, пов'язаних із туризмом, що забезпечуватиме підвищення рівня професійної підготовки фахівців сфери туризму та якості обслуговування споживачів туристичних послуг.

7. Забезпечення наукового супроводу та досліджень у сфері туризму та курортів, запровадження прогресивних інноваційних розробок.

8. Формування та просування позитивного іміджу України як країни, привабливої для туризму, що сприятиме збільшенню туристичних потоків до України, утвердженню України на світовому туристичному ринку.

9. Формування та реалізація конкурентоспроможних національного, регіонального та місцевого туристичних продуктів, що сприятиме підвищенню якості туристичного продукту, зростанню попиту на туристичні послуги, збільшенню надходжень від реалізації туристичних послуг до Державного та місцевих бюджетів [4, с.7].

Європейська інтеграція України є найважливішою сучасною тенденцією, що має потужний вплив на процеси реформування туристичної галузі. Не менш важливим є процес глобалізації. Сучасний етап розвитку туристичної сфери позначається прагненням політичних сил відповідати образу провідників євроінтеграції, що позначається і на діяльності органів державної влади. Проте нерідко показове позитивне ставлення до євроінтеграційних тенденцій супроводжується відсутністю реальних реформ, зокрема спостерігається збереження перешкод і ускладнень ведення бізнесу, практична відсутність позитивних змін у залученні інвестицій і бюджетному фінансуванні соціальних програм, пов'язаних із розвитком туризму [1, с.34].

З метою прискорення темпів розвитку та зростання ефективності підприємств туристичної сфери, надання цій сфері пріоритетності, необхідно вирішити проблеми, які потребують невідкладної державної підтримки та регулювання.

Основними факторами, що стримують розвиток туристичної сфери в Україні, зокрема в регіоні також є:

- нестабільність політичної ситуації в країні та наявність військового конфлікту на Сході;
- недоліки регіонального регулювання галузі туризму;
- недостатність рекламної інформації щодо України за кордоном;
- велике податкове навантаження, що є перешкодою для потенційних інвесторів у сферу туризму;
- недостатній рівень кваліфікації персоналу туристичної сфери;
- невелика кількість готелів, які відповідають світовим стандартам.

В Україні, зокрема в регіоні практично не застосовуються туристичні технології, які в розвинених країнах стали повсякденними: електронні інформаційні довідники щодо готелів, транспортних маршрутів з переліком і зазначенням вартості послуг, які ними надаються. Однак останнім часом в сфері інформаційних технологій спостерігається значне поживлення, тому слід активно використовувати цю можливість для наближення до виходу на світовий рівень обслуговування клієнтів. Для того, щоб краще зрозуміти передумови динамічного розвитку туристичного бізнесу в Україні та відстежити його негативні процеси, треба детальніше проаналізувати ситуацію, що склалася на ринку туристичних послуг [29, с.72].

Все більше наших співвітчизників обирають відпочинок на батьківщині, і займаються його організацією самостійно, не вдаючись до послуг профільних компаній. Лідером за популярністю є Львів, потім слідує Закарпатті та Одеса, яка влітку займає перше місце [4, с.88].

За даними звіту про конкурентоспроможність в туризмі в 2017 році, Україна займає 88-е місце з 136 в рейтингу привабливості країн для туристів за версією експертів Всесвітнього економічного форуму в Давосі. У плані безпеки, Україна разом з Пакистаном, Нігерією, Венесуелою, Єгиптом, Кенією та Гондурасом увійшла в топ-10 країн-аутсайдерів. При складанні рейтингу враховувалися такі фактори як наявність збройних конфліктів на території

держави, рівень злочинності і терористична загроза. З іншого боку, експерти відзначили високий рівень українських санітарних стандартів, де країна потрапила в першу десятку країн–лідерів. У питанні формування цін, для європейського туриста Україна також виявилася не найдорожчою країною, зайнявши 45-е місце. В інших позиціях Україна виявилася набагато нижче: так, за рейтингом міжнародної відкритості – тільки 78-е місце. Ще більш низьке, 98-е місце країна зайняла в питанні екології, 79-е – в авіаційній інфраструктурі, 81-е – в портовій і наземній, 71-е – в туристичному сервісі. За культурними ресурсами України зайняла 51-е місце. У питанні інвестицій в туристичний бізнес – 124-е місце. Незважаючи на існуючі труднощі, ситуація в українському туризмі поступово змінюється на краще. Стратегія розвитку сфери туризму і курортів України на період до 2022 року спрямована на вирішення проблем комплексного розвитку сфери туризму, готельного господарства, курортів, санаторно–курортного обслуговування, підтримку створення та модернізації туристичної інфраструктури, забезпечення належної якості туристичних і курортних послуг, ефективного використання видимого туристичного потенціалу. Україна має багатий природно-рекреаційний потенціал і історико-культурні ресурси, країна має всі можливості стати туристичною країною світового рівня, де індустрія туризму складатиме значну частку бюджетних надходжень[74].

Для формування стратегії розвитку туристичних регіонів необхідно сконцентруватися на розробці таких пунктів:

- збереження туристичних ресурсів;
- вдосконалення нормативно-правової бази;
- створення економічних умов для стимулювання розвитку туризму;
- надання пільг для організації туристичної роботи;
- залучення інвестицій в розвиток туристичної індустрії;
- сприяння розвитку конкуренції;
- забезпечення безпеки туристів;
- участь у міжнародних програмах розвитку туризму.

З метою заохочення іноземних інвесторів у доцільності вкладення капіталу в економіку України, необхідно провести ряд соціально-економічних реформ, покращити інвестиційний клімат країни. Також, за допомогою активних маркетингових дій, необхідно інформувати іноземних туристів про доступність відпочинку. Пріоритетними цільовими ринками для залучення іноземних туристів можуть стати КНР, Катар, ОАЕ, Саудівська Аравія, Кувейт, тощо [19, с. 241].

Для того, щоб зробити туристичний бізнес в Україні більш привабливим, необхідно надавати державні податкові пільги для власників об'єктів туристичної інфраструктури. Так, у багатьох розвинених країнах Європи існують знижені ставки ПДВ саме для цього бізнесу. Інвестиційна привабливість українських об'єктів сильно зростає, якщо ставка ПДВ становитиме близько 5-10%. Така зміна податкового законодавства призведе не до збитку для бюджету, а до його наповнення за рахунок залучення коштів інвесторів. Також, з метою отримання інформації про найпопулярніші серед туристів країни, області, регіони, необхідно проводити постійний моніторинг туристичних потоків та вести чіткий розгалужений статистичний облік всіх сегментів тур індустрії.

На підставі проведеного аналізу даних щодо обслуговування туристичних напрямків Полтавської області, з метою збільшення туристичних потоків, запропоновано приділити більше уваги підвищенню ефективності інформаційно-навчального, зеленого, сільського, гастрономічного сирного/винного та агротуризму.

Дослідження вітчизняних науковців у сфері «зеленого» туризму є різноспрямованими, відображають сучасні тенденції екологізації різних сфер, зокрема стосуються формування державної політики розвитку туризму, функціонування сільського «зеленого» туризму та його регіонального забезпечення тощо. На нашу думку, вітчизняний зелений туризм слід розвивати на основі особливих соціальних акцентів, формування духовної цінності за рахунок реалізації основної й додаткових функцій «зеленого» туризму –

рекреаційної, просвітницької, виховної, навчальної, тощо як складових до оновлення загальної культури суспільства за екологічними пріоритетами [9, с. 41].

Екологічне забезпечення системи «зеленого» туризму є необхідною передумовою до комерційної реалізації туристичного продукту з одночасною природоохоронною мотивацією такого виду діяльності. Потенціал до розвитку «зеленого» туризму на Полтавщини та вихід його на новий підприємницький рівень із важливими соціальними пріоритетами, зокрема екологічними, є значним, що відображають такі параметри, як:

- географічна зональність та природно–кліматичні умови;
- можливості урізноманітнення вітчизняного ландшафтного туризму;
- гірського, передгірського, рівнинного тощо;
- різноманітні природні ресурси ;
- геологічні, гідрологічні, біологічні дозволяють не лише формувати туристичні комплекси, але виводити їх на новий рівень природокористування та пропозиції екологічного продукту;
- значне біорізноманіття;
- багатий рослинний та тваринний світ створює передумови для екологічної рекреації територій [9, с. 43].

Сьогодні в регіоні необхідним елементом соціального вдосконалення системи туризму, зокрема «зеленого», слід вважати переорієнтування його на основі особливих складових – національних та патріотичних в складі загальноєвропейських та світових культурних цінностей. Йдеться про розвиток різних видів внутрішнього туризму, особливого його супроводу за рахунок готельного і ресторанного сервісу в українському стилі – архітектурі, інтер'єрі, кухні тощо. При цьому саме зелений туризм дає можливості вдосконалення екологічних підходів за рахунок збалансованого ресурсозабезпечення, ресурсовикористання та ресурсовідтворення на основі принципів рекреаційного природокористування в межах державних та регіональних екологічних стратегій, програм. Зазначене дозволить реалізувати внутрішній вітчизняний

туристичний потенціал й перевести його на рівень зовнішнього сприйняття регіону як привабливої з позицій туристичних потоків та відповідного інвестування. На основі проведеного дослідження слід зробити висновок про значні перспективи розвитку вітчизняного «зеленого» туризму в нових умовах європейської інтеграції, екологічного й соціального переорієнтування та інших детермінант сталого розвитку [23, с. 15].

Також в регіоні перспективним є івентивний туризм, який нині є одним з видів туризму, що найдинамічніше розвиваються у світі. У Державній програмі розвитку туризму відзначається, що успіхи багатьох країн в розвитку туризму пов'язані з проведенням великих міжнародних культурних і спортивних івентивних заходів. Це пов'язано із зростаючою потребою населення урбанізованих країн в нових яскравих враженнях, що сприяє швидкому відновленню після напруженої роботи, метушні міст і масованої дії на свідомість засобів масової інформації [32, с.14].

Сфера івентивного туризму є достатньо перспективним напрямом та передумовою забезпечення регіонального розвитку країни, адже передбачає певну прив'язку до території проведення івент-заходів. Ведення ефективної регіональної політики розвитку івентивного туризму в Полтавському регіоні, спрямована на підвищення рівня організації та проведення подій, є умовою розвитку індустрії дозвілля та підвищення соціально-економічного розвитку регіону країни загалом та привабливості до внутрішнього та зовнішнього туриста. Насамперед це зумовлено значенням івентивних заходів для поширення інформації, історичні особливості та самобутність їх розвитку тощо.

Завдяки комплексним івентивним турам, які включатимуть не лише участь у певній події, але й супутні послуги, пов'язані з оглядом безпосереднього місця проведення та цікавих об'єктів поблизу нього, проживанням у комфортабельному місці відпочинку із додатковими рекреаційними послугами, забезпечуються умови підвищення соціально-економічного розвитку регіону [32, с.14].

В цьому ключі варто вказати також на взаємовплив та взаємозалежність івентивних заходів та соціально-економічного розвитку регіону. З одного боку, високий рівень соціально-економічного розвитку регіону, що супроводжується високим рівнем його інвестиційного забезпечення, є підґрунтям проведення у регіоні івентивних заходів. З іншого боку, високий рівень розвитку івентивного туризму є підґрунтям для підвищення соціально-економічного розвитку регіону. Проведення івентивного туризму, спрямований на збільшення кількості культурних подій та заходів, які відбуватимуться у регіоні, забезпечуватиме потік гостей у регіон та слугуватиме додатковим джерелом бюджетних надходжень, поштовхом розвитку ринкової та соціальної інфраструктури, нових сфер діяльності та суміжних галузей економіки, передумовою створення додаткових робочих місць. Тому ведення ефективної регіональної політики розвитку івентивного туризму в регіонах країни, спрямованої на підвищення рівня організації та проведення таких подій, є умовою розвитку індустрії дозвілля та підвищення соціально-економічного розвитку регіонів країни загалом [33, с.4].

Економічний ефект розвитку івентивного туризму забезпечуватиметься покращенням діяльності туристичних фірм та організацій, які займатимуться проведенням заходів, а збільшення доходів у цій сфері покращить ситуацію в економіці Полтавського регіону. Так, розвиток івент-бізнесу може надати позитивні результати: туристам та місцевому населенню – послуги, працівникам – робочі місця, власникам – прибуток, бюджету – надходження.

Матиме місце і ефект індустрії дозвілля у вигляді додаткового попиту на товари і послуги у регіоні. Значно зросте попит на сувенірну продукцію, що буде і доходом, і рекламою регіону. З цією метою має бути визначена чітка регіональна політика розвитку івентивного туризму, яка регулюватиме діяльність цієї сфери залежно від того, основною чи доповнюючою складовою буде івентивний туризм у регіоні.

Загалом вважаємо, що розвивати івентивний туризм в регіоні досить перспективно, що зумовлено: швидкою оборотністю капіталу у цій сфері;

високою доходністю; можливістю створення нових робочих місць, підвищення рівня життя населення; позитивним впливом на формування іміджу території; популяризації регіону як місця відпочинку; запровадженням культури організованого масового відпочинку; синергічного впливу на розвиток інших сфер діяльності тощо [32, с.15].

Одним із перспективних та інноваційних різновидів туризму останнім часом є гастрономічний туризм, пов'язаний з ознайомленням і дегустацією страв у національних кулінарних традиціях. Гастрономічний туризм є певною мірою тематичним туризмом, що об'єднує культурні, промислові, екологічні, соціальні аспекти та містить ознайомлення з оригінальними технологіями приготування страв і традиціями їх споживання. В'їзд туристів з інших країн (іноземний туризм) та споживання ними національного туристичного продукту є джерелом зростання національного прибутку, оскільки збільшує попит на внутрішньому ринку країни як на туристичні послуги, так і на послуги та товари, опосередковано пов'язані з туризмом (мультиплікаційний ефект). Тому іноземний туризм розглядається як експорт послуг. Однією з регіонів України є Полтавська область, яка здавна славилася осередком органічно чистої продукції, але на особливу увагу заслуговує м'ясопереробна галузь Полтавщини, що займає третє місце по Україні з виробництва м'ясних продуктів. Ми пропонуємо створити туристичний маршрут «Гастрономічний туристичний шлях Полтавщини» по підприємствах з виробництва м'ясних делікатесів: ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат» (розташоване у м. Глобино Полтавської області), ТОВ «Фірма «Заря» (м. Полтава), ПАТ «Кременчукм'ясо» (м. Кременчук Полтавської області), ТОВ «Агрофірма «Маяк» (м.Котельва Полтавської області). ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат», ТОВ «Агрофірма «Маяк» зосередило свою увагу на якісній сировинній базі. До групи компаній входять м'ясомолочний і свинокомплекс, які є основною сировинною базою для виробництва. Суворий багатоетапний ветеринарний контроль гарантує якість і безпеку продукції. Компанії слідує високим стандартам виготовлення продуктів та сировини власного виробництва,

використовує нові технології в галузі переробки м'яса. М'ясокомбінати співпрацюють з провідними європейськими машинобудівними компаніями Matimex и Shaller, які надають обладнання, що дозволяє випускати продукцію найвищих стандартів. Підприємство замовляє й ексклюзивні агрегати, наприклад лінію Travaglini, на котрій виготовляється сиров'ялена італійська салямі в благородній плісняві. Сиров'ялені продукти – новий напрям у виробництві м'ясних делікатесів, на який уже є попит. Усе це дає можливість стверджувати, що ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат», ТОВ «Агрофірма «Маяк» працює в інноваційному напрямі успішно.

Виробничі цехи ТОВ «Фірма «Заря» оснащені сучасним обладнанням, що дозволяє здійснювати випуск готової продукції відповідно до новітніх технологій м'ясопереробної галузі. Контроль якості готової продукції, а також дотримання санітарних та ветеринарних норм при виробництві ковбасних виробів забезпечує оснащена новітнім обладнанням атестована виробнича лабораторія. Велику увагу керівництво ПАТ «Кременчукм'ясо» приділяє переустаткуванню підприємства сучасними імпортними лініями. Це обладнання придбане за допомогою таких відомих фірм, як «Матімекс», «Шаллер», «Інтермік». З огляду на низьку купівельну спроможність регулюються ціни на різні види ковбасних виробів. Для більш багатой частини покупців виробляється великий асортимент копченостей, варенокопчених і сирокочених ковбас. Для середньо та малозабезпечених шарів населення виготовляються варені й субпродуктові ковбаси. Ковбасні вироби виготовляються за традиційною українською технологією з вивченням досвіду міжнародної м'ясопереробної промисловості. Працівники ковбасного виробництва розробляють свої рецепти нових видів продукції, що успішно реалізуються в магазинах міста: «Ковбаски Лассо», «Салямі Міланська» варено-копчена, «Ковбаса «Лікарська фірмова». Отже, в рамках туристичного маршруту «Гастрономічний туристичний шлях Полтавщини» підприємствами з виробництва м'ясних делікатесів, можна виділити такі стадії туристичного обслуговування:

1) попередню або пошукову, яка характеризується наявністю невизначеного чи слабовизначеного попиту з боку споживачів і маркетинговими дослідженнями, розробленням турпродукту та здійсненням заходів щодо його просування на ринок з боку виробників – суб'єктів ринку;

2) реалізаційну, або стадію, пов'язану з визначенням споживачів на ринку пропозиції турпродукту, реалізацією турпродукту та організаційними заходами щодо здійснення подорожі;

3) споживчу, яка пов'язана з реалізацією туристом мети подорожі на відповідному якісному рівні, який забезпечується виробниками шляхом надання комплексу основних і додаткових послуг;

4) завершальну, пов'язану з отриманням вражень від подорожі для туриста та інформації про якість турпродукта – для виробника.

Отже, на Полтавщині створені сприятливі умови для формування інноваційного розвитку гастрономічного туризму шляхом запровадження туристичного маршруту «Гастрономічний туристичний шлях Полтавщини» по підприємствах з виробництва м'ясних делікатесів. Цей напрям туризму є інноваційним і перспективним для України взагалі та області зокрема, тому що в'їзд туристів з інших країн і споживання ними національного туристичного продукту є джерелом зростання національного прибутку, оскільки збільшує попит на внутрішньому ринку країни як на туристичні послуги, так і на послуги та товари, опосередковано пов'язані з туризмом (мультиплікаційний ефект).

Також, зокрема одним з перспективних напрямків розвитку ринку туристичних послуг в Полтавському регіоні є сирний та винний туризм – спеціалізований вид туризму, пов'язаний з ознайомленням з історією, технологією та культурою споживання сирів та алкогольних напоїв та дегустацією видів безпосередньо у виробника.

Сирний та винний туризм включає в себе:

- відвідування виробництв, дегустація місцевих сортів сиру та винограду;
- ознайомлення з технологією виготовлення різних видів сирів та алкогольних напоїв безпосередньо на виробництві;

- ознайомлення з історією сироваріння та виноробства, відвідування спеціалізованих музеїв та виставок;
- відвідування дегустаційних залів та підвалів, ресторанів, що пропонують послуги дегустації сира чи вина;
- участь у фестивалях та тематичних святах;
- відвідування та участь у спеціалізованих виставках, форумах, конференціях, конкурсах, аукціонах.

Цілі та методи сирного та винного туризму повною мірою відповідають соціально-гуманітарній місії туристичної діяльності як вагомого чинника «діалогу культур», поваги до загальнолюдських культурних цінностей, толерантності до способу життя, світогляду і традицій, оскільки національне виноробство виступає невід’ємною частиною культурної спадщини кожної нації, оригінальним надбанням будьякого етносу. Пригощання національними стравами і напоями є основою гостинності, а відтак сприяє налагодженню культурних контактів, взаємопізнанню та взаєморозумінню, масштабному спілкуванню між громадянами різних країн .

Системотворчими елементами формування дестинацій сирного та винного туризму виступають:

- підприємства та заводи сироваріння та/або виноградно-виноробного комплексу;
- музейні та виставкові заклади;
- сирні / винні готелі та санаторії;
- дегустаційні зали;
- сирно / винно – гастрономічні фестивалі тощо.

До послуг туристів у місті Кременчук Полтавської області функціонує ферма «Амалфея», на якій виготовляють унікальні сири за авторською рецептурою, також в селі Вовнянка Миргородського району виробляються сімейною фермою «Сири Блонських», які спеціалізуються на виготовленні авторських сирів без штучних барвників, консервантів або заквасок. Сир готується на дровах за індивідуальною рецептурою з козячого молока. Є

молоді, напівтверді, м'які та сири з пліснявою, тощо. Також провідними експертами сирної справи, що здатні запроваджувати стандарти та визначати тенденції розвитку галузі, зокрема є Пирятинський сирзавод, продукція якого відома під торговою маркою «Пирятин».

Унікальною дестинацією винного туризму в регіоні є ФОП Скрипка О.А., який виготовляє медові напої під торговою маркою «Меди Межиріччя», Сергій та Ганна Хохич – полтавці, які презентують медове вино. Офіційно у продажі питні меди від ТМ «Меди Межиріччя», крім класичного смаку «Бджолиний дар», мають ще й фруктові: «Ожина», «Груша», «Кропива». А також у стадії розробки є такі види: Елітний, Терен–яблуко, Малина, Чорна смородина, Порічка, Вишня, Шовковиця, які теж скоро будуть доступні для покупців. Усі медові вина виготовлені з меду, зібраного на екологічно чистих полях Полтавщини та можуть смакувати туристам.

Для туристів доречно розробити спеціальні екскурсії – дегустації під гаслом «Винний шлях Полтавщини зі смаком меду і вина», де можна подивитися виробничу базу, продегустувати кращі вина, здійснити екскурсію огляд пам'яток історії виноробства, що містить численні легенди та артефакти, проживання в замських садибах, участь у проведенні мальовничих і яскравих гастрономічних свят.

Новим видом спа-туризму, спрямованого в більшості на внутрішнього туриста стає розповсюдження на Полтавщині мережі надання послуг карпатське джакузі під назвою «Карпатська баня». Це великий чавунний котел, в якому поміщається до 8-10 осіб. Він наповнюється водою з чистих джерел Полтавщини. Цей котел ставлять на вогнище і нагрівають до 40–50 ° С. Такі екзотичні, але досить уже популярні, процедури позитивно впливають на серцево–судинну систему, зміцнюють загальний тонус, омолоджують шкіру. Основним ефектом «лазні» в чані є загартовування організму і зміцнення імунітету. Прогрівання в чані з ароматними травами на свіжому повітрі – це ідеальний релакс для душі і тіла. Крім приємної SPA–процедури, гостям тут запропонують попаритися в лазні, порибалити в штучній водоймі і тут же

приготувати смачний обід на мангалі. У літню пору можлива оренда котеджу для проживання. Даний вид відпочинку для туристів представлений банями в місті Полтава та смт. Диканька «Карпатський чан», «Садиба BULANOV», «Банний двір» в селі Вельбівка Полтавської області і т.д.

Першочерговим завданням реалізації зазначеної Стратегії є саме розвиток внутрішнього туризму. Разом з тим важливим є і орієнтація туристичного продукту області на міжнародний ринок.

Так, особа Г.С. Сковороди цікава для представників творчої еліти зі Словаччини, Угорщини, Австрії, Німеччини та Польщі; М.В. Гоголь є тією персоною, яка цікава для італійського туриста; Марія Башкірцева – особа, яка є символом розвитку україно–французьких та україно–італійських відносин, зокрема і в частині туристичної діяльності. Більське городище та Гінцівська стоянка – є туристичними магнітами для фахівців археології та любителів старожитностей з Франції та Шотландії. Особистість хана Кубрата та його місце поховання на Полтавщині – є підґрунтям для зміцнення україно–болгарських відносин. Історико–культурний заповідник «Поле Полтавської битви» – місце, куди на постійній основі приїздять гості зі Швеції.

Полтавщина – багатогранний регіон, який готовий поділитися своєю особливою історією і культурою, своїми досягненнями і планами на майбутнє. Це наш спільний дім, куди ми запрошуємо своїх гостей і пропонуємо кожному нашу увагу, доброзичливість, розуміння.

Громада Полтавщини – люди різних національностей, віросповідання, професій, культурних традицій. Ми маємо спільні цінності і спільну мету – жити у цікавому, процвітаючому, екологічно чистому регіоні, де ростуть і виховуються наші діти, де кожного дня відбуваються яскраві події. Вони забезпечують позитивний настрій і роблять нас співчутливими один до одного. Разом з тим національні меншини, що проживають на території регіону, вносять незвичний колорит у культурну традицію Полтавщини [45].

Ми, кожен мешканець Полтавщини, любимо свій край і дбаємо про нього. Нас об'єднує привітність і гостинність, взаємна повага і відкритість у

спілкуванні. Ми пам'ятаємо наші традиції, цінуємо досягнення, будуємо якісно новий рівень життя.

Підсмовуючи, можна сказати, що Полтавська область має значний потенціал для інтенсивного розвитку туристично-рекреаційної сфери, зокрема: курортів, розвитку зеленого та етнічного туризму – це мінеральні води, об'єкти історико-архітектурної спадщини, традиційні народні промисли. Також для області характерний незначний ступінь антропогенного забруднення довкілля в місцях курортів та об'єктів історико-архітектурної спадщини, досить однорідний етнічний склад населення з високим почуттям патріотизму, орієнтований на українські традиції. Ця сильна сторона підтримується тенденцією орієнтування українського населення на відпочинок та туризм.

Туристичний бізнес Полтавщини є успішним, економічно ефективним, енергійним, соціально відповідальним. Бізнес готовий до надання послуг високої якості, орієнтований на максимальне врахування інтересів клієнтів – мешканців та гостей області. Ми впевнені у своїх конкурентних перевагах і здатні реалізувати наш підприємницький потенціал.

Влада Полтавщини сприяє розвитку туризму, як однієї з провідних та перспективних галузей економіки області. Влада представляє інтереси громади, відкрита до діалогу і конструктивної співпраці з усіма зацікавленими сторонами. Вона створює умови для збалансованого розвитку регіону, його економіки, інфраструктури, культурно-історичних і соціальних об'єктів, сфери послуг.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Підсумовуючи все вищесказане, можна зробити загальні висновки та дати рекомендації щодо розвитку туристичної галузі загалом в Україні та особливо на Полтавщині. У статті узагальнено визначення туризму як багатогранного явища, яке поєднує економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти, має значний потенціал для подальшого прогресу, тісно взаємодіє з багатьма галузями економіки, зумовлюючи його провідне місце у соціально-економічному житті країн і народів, тоді як динамічний розвиток туризму має мультиплікаційний вплив на інші галузі економіки, де активізується інвестиційна діяльність та прискорюється грошовий потік.

Аналізуючи перспективи розвитку туризму в Україні, зокрема в регіоні, перш за все, слід зазначити:

1. Туризм є однією з головних і найбільш динамічних галузей світової економіки, а саме сфера послуг. Досвід багатьох країн показує, що туризм відіграє важливу роль у формуванні валового внутрішнього продукту, створенні додаткових робочих місць та забезпеченні зайнятості населення, вдосконаленні структури зовнішньоторговельного балансу. Як каталізатор соціально-економічного розвитку туризм має значний вплив на такі ключові сфери економічної системи регіону, як транспорт, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво споживчих товарів тощо.

2. Оскільки сучасний туризм – це сфера економіки і життєдіяльність суспільства в цілому, яка охоплює майже всі галузі, саме це визначає одну з перших місць, яка займає туризм у світовій економіці. Саме цей фактор повинен бути ключовим у формуванні нового сучасного підходу до туризму, оскільки галузь, розвиток якої може позитивно вплинути на економічне та соціальне становище країни в цілому, стимулює низку важливих галузей економіки та сприяє зміцненню нового позитивного іміджу України на світовій арені.

3. Стратегічною метою розвитку туристичної галузі як в Україні, так і в регіоні є створення конкурентоспроможного інтегрованого туристичного продукту на світовому ринку, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечення комплексного розвитку територій та їх соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги та історико-культурного довілля. Програма дій, орієнтована на цілі, повинна враховувати світовий досвід розвитку туризму, що створює сприятливі умови для вдосконалення та розвитку відповідної нормативно-правової бази туризму. Важливими факторами, які надалі впливатимуть на розвиток туризму, є демографічні зміни, матеріальний та соціальний статус населення, рівень освіти, тривалість відпусток, працевлаштування, повільні темпи зростання економіки, скорочення видатків на фінансування галузі, збільшення розміру оподаткування, та багато інших чинників.

4. На сьогоднішній день туристична індустрія, як сукупність підприємств та організацій сфери послуг, діяльність яких спрямована на задоволення попиту на туристичні товари та послуги, діє в умовах жорсткої конкуренції, розширюючи національні та міжнародні кордони. Туризм охоплює організацію подорожей та надання туристичних послуг, необхідних для задоволення різних потреб туристів через систему ринкових відносин, тобто через купівлю та продаж, з метою одержання прибутку або іншої вигоди. Забезпечення сталого розвитку туризму та підвищення якості конкурентоспроможності туристичних підприємств має на меті: подолання негативних тенденцій у туризмі та туристичній діяльності; покращити якість життя населення, забезпечити доступність туристичних ресурсів для всіх верств населення; зберегти унікальність природних, історичних та культурних ресурсів; покращити позитивний імідж туризму країни на міжнародному туристичному ринку; прискорити темпи розвитку та збільшити частку очікуваних доходів від сфери туризму та діяльності курортів; збільшити в'їзний туристичний потік.

5. Пріоритетними кроками в контексті реалізації основних напрямків туристичної галузі повинні стати створення нормативно-правової бази з питань

туризму; розробка стандартів послуг, пропонованих туристам та екскурсантам, сертифікація туристичних послуг; вдосконалення процедури ліцензування суб'єктів господарювання в туризмі; створення потужної реклами вітчизняного туристичного продукту; випуск високоякісного інформаційно-довідкового матеріалу, створення спеціалізованих публікацій з туристичного профілю газет, журналів, законодавчих збірників, методичних рекомендацій, тематичних монографій, посібників, підручників тощо), регулярних радіо і телевізійних програм; створення сприятливих умов для збільшення туристичних потоків шляхом сприяння, відповідно до міжнародної практики, отримання віз, митних та прикордонних формальностей; формування мережі українських туристичних представництв за кордоном; проведення наукових, практичних, методичних конференцій, семінарів та інших заходів з розвитку туризму та підготовки кваліфікованих кадрів у галузі туризму.

6. Слід застосувати відповідні заходи щодо конкурентоспроможності туристичної галузі при виході на зовнішні ринки туризму та підвищення рівня в'їзного туризму шляхом залучення державної підтримки внутрішнього та закордонного туризму; забезпечення якості та розширення асортименту туристичної продукції, поліпшення умов обслуговування туристів, залучення державних коштів для туристичних підприємств, відновлення пам'яток української архітектури, культури та історії та залученням коштів підприємницьких структур, суб'єктів туристичної діяльності для розвитку інфраструктури туризму; організації заміських зон відпочинку, створюють нових рекреаційних зон загальнодержавного та місцевого значення; включати приватний сектор; створити сприятливі умови для розвитку активних видів туризму (покращення оздоровчого, екологічного, пригодницького тощо); створити сучасну туристичну інформаційно-маркетингову службу та створити туристичну інфраструктуру для використання рекреаційно-туристичного потенціалу.

7. Створення позитивного іміджу країни та її окремих туристичних об'єктів має бути частиною загальної стратегії розвитку туризму як в Україні,

так і в регіоні. Нашим відвідувачам (туристам) потрібно переконатися, що Україна є незалежною європейською державою з давніми традиціями, багатими природними, історичними, архітектурними та культурними цінностями. Розвиток галузі туризму може і повинен стати сферою впровадження ринкових механізмів, джерелом поповнення державного та місцевих бюджетів, публічним засобом повноцінного відпочинку та оздоровлення, а також ознайомлення з історико-культурною спадщиною та сьогоденням нашого народу і держави.

8. Стратегія розвитку туризму вимагає врахування досягнень європейських та світових параметрів співвідношення якості послуг та цін на ці послуги на основі систематичних заходів щодо стандартизації рівня якості послуг та стимулювання економічного зростання підприємств; якнайшвидше пристосування нормативно-правових та законодавчих актів галузі відпочинку та туризму до стандартів, прийнятих у європейському співтоваристві; залучення іноземних інвестицій у реалізацію програми розвитку, окремих проектів, що входять до її складу, зокрема, розвитку інфраструктури для підтримки рекреаційних потоків – транспорту, торгівлі, зв'язку, виробництва продукції для використання в туризмі та діяльності та послуг відпочинок.

Підсумовуючи, можна сказати, що розвитку туристичної індустрії можна досягти, завдяки інтенсивній розбудові туристичної інфраструктури, співпраці державного та приватного секторів у сфері популяризації туристичного потенціалу, сприянню розвитку внутрішнього туристичного продукту та ефективній реалізації державної та регіональної політики в галузі туризму. Так, якісний ексклюзивний туристичний продукт, створений на території з унікальним ресурсним потенціалом під туристичним брендом, який би викликав у споживача певні позитивні емоції, виведе країну на якісно новий рівень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасенко І.Д. Туризм і реформування економіки / І.Д. Афанасенко // Праці Академії туризму. -- СПб. – 1995. – С.53-67.
2. Бейдик О.О. Словник–довідник з географії туризму, рекреології та рекреаційної географії / О.О. Бейдик. – К.: Палітра, 1997. – 86 с.
3. Биркович В.І. Удосконалення державного регулювання розвитку туризму на регіональному рівні / В.І. Биркович // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 4(5) – С.24–30.
4. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: монографія / М. Борушак. – Львів: ІРД НАН України, 2006.– с. 288.
5. Бюлетень туристської інформації. – 1992. – №1. – 17 с.
6. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
7. Гостева Н.П. Механізми реалізації державної політики в галузі туризму [Електронний ресурс] / Н.П. Гостева. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/gostjeva2.htm.
8. Громадське харчування і туристична індустрія у ринкових умовах: Зб. наук. праць. – Київ, 2001. – 238 с.
9. Гудзь П.В. Інформація в системі маркетингового управління курортним городом / П.В. Гудзь // Економіка та право. – 2001. – №1. – С.71–74.
10. Дурович А.П. Организация туризма / А.П. Дурович. – СПб.: Питер, 2009. – 320 с.
11. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу / Л.П. Дядечко – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.
12. Земельний Кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

13. Кабушкин Н.И. Менеджмент туризма: Учеб. пособие / Н.И. Кабушкин. – 2–е изд., перераб. – Мн.: Новое знание, 2001. – 432 с.
14. Квартальнов В. А Туризм: Учебник / В. Квартальнов. – М.: Финансы и статистика, 2009. – 314 с.
15. Квартальнов В. А. Иностранний туризм. – М.: Финансы и статистика, 2007. – С. 251.
16. Кифяк В.Ф. Організація туризму: навчальний посібник / В.Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги – XXI, 2008. – 344 с.
17. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
18. Козловський Є. В. Іноземний досвід регулювання міжнародного туризму та його використання в Україні / Є. В.Козловський // – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej1/txts/KOZLOVSKIY.htm>.
19. Колосінська М. І. Дослідження теоретичних підходів до визначення категорії «туризм»: / М. Колосінська. – СПб.: Львів, 2009. – 320 с.
20. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
21. Кравчук І. Державне регулювання розвитку туризму: зарубіжний досвід та перспективи впровадження [Електронний ресурс] / І. Кравчук. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/kravchuk.htm.
22. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О.О. Любіцева. – К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с.
23. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг: підруч. / М.П.Мальська, Н. В. Антонюк, Н. М. Ганич. – К.: Знання, 2008. – 661 с.

24. Мініч І. М. Туризм як соціально–економічне та соціокультурне явище / І. М.Мініч // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права: зб.наук. праць. – 2010. – Вип. 7. – С. 159–180.
25. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу: Навчальний посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 360 с.
26. Мамчур І. „Індустрія без труб» працює не тільки на імідж [Електронний ресурс] / І. Мамчур // Урядовий портал. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=2328916&cat_id=436214.
27. Марінін М. Які потрібні заходи по захисту вітчизняного туризму / М. Марінін // Туризм: практика, проблеми, перспективи. – 1998. – №2.– С.12–18.
28. Маркіна І. А. Адаптація міжнародного досвіду при реалізації антикризової політики держави у туристичній галузі України / І. А. Маркіна, І. В. Черниш // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2014. – Вип. 1(2). – С. 32–38.
29. Мацука В.М. Матеріали доповідей III науково–практичної конференції «Інформаційні технології в правлінні туристичною та курортно–рекреаційною економікою». – Бердянськ: АУІТ «АРІУ». – 2007.
30. Митний Кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
31. Мігущенко Ю.В. Державне регулювання туристично–рекреаційної сфери України як передумова підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі [Електронний ресурс] / Ю.В. Мігущенко. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/miguschenko3.htm.
32. Мігущенко Ю.В. Напрями регулювання структурних диспропорцій в туристичній сфері країн Центрально–Східної та Південної Європи: Досвід для України в контексті розширеної зони вільної торгівлі [Електронний

- ресурс]/ Ю.В. Мігущенко. – Режим доступу: <http://niss.lviv.ua/analytics/79.htm>.
33. Офіційний сайт Головного управління статистики в Полтавській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pl.ukrstat.gov.ua/>. – Заголовок з екрану.
34. Офіційний сайт Державної служби статистики в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
35. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=f20f8019-3c3c-4bda-b825-fe00f978a4dd&title=MizhnarodniAkti> Заголовок з екрану.
36. Офіційний сайт управління з питань туризму і курортів Департаменту інфраструктури та туризму ПОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poltava-tour.gov.ua/>. – Заголовок з екрану.
37. Павел Петриченко. (2014). Мобильные технологии в путешествии. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://novostiturbiznesa.info/article/mobilnye_tehnologii_v_puteshestvii.html.
38. Пахля А. Туризм в Україні ще потрібно створити... [Електронний ресурс] / А. Пахля. – Режим доступу: http://aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=802.
39. Податковий Кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
40. Порядок надання послуг з тимчасового розміщення (проживання): Постанова Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 року № 297 зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/297-2006-%D0%BF>.
41. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21.09.1999 № 1068-XIV зі змінами та доповненнями.

- [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14/ed20121212>.
42. Про затвердження Ліцензійних умов провадження туристської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 991 зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-2015-%D0%BF#n8>.
43. Про затвердження нормативно-правових актів, які регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи: Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.10.2014 № 1124 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1340-14>.
44. Про затвердження Порядку організації виїзду дітей за кордон на відпочинок та оздоровлення: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2005 р. № 1251 зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1251-2005-%D0%BF>.
45. Про затвердження Стратегії розвитку туризму та курортів у Полтавській області на 2019 – 2029 роки: Рішення двадцять третьої сесії сьомого скликання Полтавської обласної ради від 21 грудня 2018 № 972.
46. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 № 2778–VI зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17/ed20140401>.
47. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 № 2026–III зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14?lang=ru>.
48. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 року № 1023-XII зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний

- сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.
49. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97–ВР зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
50. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586–XIV зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14/sp:info->.
51. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29.06.1995 № 249/95–ВР зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/249/95-%D0%B2%D1%80>.
52. Про оплату праці: Закон України від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>.
53. Про охорону археологічної спадщини: Закон України від 18.03.2004 № 1626–IV зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1626-15/ed20101012?lang=ru>.
54. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805–III зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.
55. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-III зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

56. Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 року № 2694-ХІІ зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>.
57. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>.
58. Про спеціальну економічну зону туристсько–рекреаційного типу «Курортполіс Трускавець»: Закон України від 18 березня 1999 року № 514-XIV зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-14>.
59. Про стимулювання розвитку регіонів: Закону України від 8 вересня 2005 року № 2850-IV зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>.
60. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.
61. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів у Полтавській області на 2019 – 2029 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168–р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua>.
62. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95–ВР зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/324/95–ВР>.

63. Про утворення Координаційної ради з питань туристичної діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 травня 2015 р. № 388 zakon.rada.gov.ua/laws/main/388-2015-p.
64. Реймерс Н.Ф. Природокористування: словник-довідник / Н.Ф. Реймерс, 1990. – 468 с.
65. Семенов В.Ф. Економічні трансформації та розвиток рекреаційно-туристичної сфери / В.Ф. Семенов // Вісник ОДЕУ. – 2004. – №16. – С.258–262.
66. Сокол Т.Г. Основи туристичної діяльності: Підручник / За заг. ред. В.Ф. Орлова. – К.: Грамота, 2006. – 262 с.
67. Соловійов. Д.І. Аналіз тенденцій розвитку туристичної сфери України та науково-методичні напрями вдосконалення її державного регулювання [Електронний ресурс] / Д.І. Соловійов // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2010. – №1(9). – С.70–73 . – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vbumb/2010_1/14.pdf.
68. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Т.І. Ткаченко. – 2-ге вид., випр. та доповн. – К.: КНТЕУ, 2009. – 463 с.
69. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Т.І. Ткаченко. – 2-ге вид., випр. та доповн. – К.: КНТЕУ, 2009. – 463 с.
70. Туристичні потоки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/potoki2006_u.htm.
71. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
72. Шелеметьева Т.В. Пропозиції щодо підвищення ефективності та удосконалення системи управління розвитком туризму в Україні // Причорноморські економічні студії. – Випуск 37. – 2019 – с. 61-65.

73. Шуплат О. М. Формування поняття «туризм» у сучасній економічній науці.– Київ: Наукова стаття. – 2015. – 7 с.
74. About the World Tourism Organization (WTO). Mission for the New Millennium – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldtourism.org/aboutwto/eng/menu.html>.
75. World Tourist Barometer, Vol. 6, No.2, January 2008, UNWTO.

ДОДАТКИ

НАУКОВА ПРАЦЯ
за темою кваліфікаційної роботи